

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Genderová dimenze zkušenosti
nezaměstnanosti
Martina Košťálová**

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

Genderová dimenze zkušenosti

nezaměstnanosti

Martina Košťálová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé diplomové práce PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za odborné rady a za pomoc při hledání odpovědí na položené otázky.

1	ÚVOD	1
2	NEZAMĚŠTANOST JAKO FENOMÉN DNEŠNÍ DOBY	4
	2.1 Typy nezaměstnanosti.....	5
	Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost.....	5
	Frikční nezaměstnanost.....	6
	Strukturální nezaměstnanost	7
	Cyklická nezaměstnanost	7
	2.2 Situace v ČR	8
3	OBRAZ MUŽE A ŽENY	15
4	HISTORICKÝ POHLED NA PRACOVNÍ POSTAVENÍ ŽEN	20
5	SEGREGACE NA TRHU PRÁCE.....	24
	5.1 Neoklasické teorie.....	24
	5.2 Feministické teorie.....	26
6	DŮSLEDKY NEZAMĚŠTANOSTI.....	28
	6.1 Hledisko času	29
	6.2 Finanční stránka.....	31
	6.3 Psychická stránka.....	32
	6.4 Vztahy s okolím	34
	6.5 Zkušenost s institucemi	35
7	METODOLOGIE.....	37

7.1 Město Most	37
7.2 Sběr dat.....	39
7.3 Vstup do terénu.....	40
7.4 Průběh analýzy.....	42
8 ANALÝZA.....	44
8.1 Jsem nezaměstnaný	44
8.2 Změna struktury času.....	46
8.3 Finanční stránka.....	48
8.4 Psychická stránka.....	50
8.5 Vztahy s okolím	52
8.6 Hledání nové práce	55
8.7 Shrnutí.....	60
9 ZÁVĚR	62
10 POUŽITÁ LITERATURA.....	65
11 RESUMÉ	69
12 PŘÍLOHA Č. 1 - SEZNAM TÉMAT K ROZHOVORŮM S PARTICIPANTY/KAMI	70
13 PŘÍLOHA Č. 2 - PARTICIPANTI/KY	72

1 ÚVOD

Téma nezaměstnanosti je poslední dobou velkou otázkou, která se objevuje nejen v médiích, ale hlavně v každodenním životě více a více lidí. Kritéria pro zařazení do skupiny nezaměstnaných osob nejsou zcela jednoznačná, většinou se předpokládá, že jde o lidi nezaměstnané proti své vůli, nedobrovolně, podle definice Mezinárodního úřadu práce je nezaměstnaným jedincem osoba, která je bez práce, hledá ji, je připravená okamžitě práci přijmout, začít okamžitě pracovat [Linhart 1996: 688]. Placená práce, projevující se jako zaměstnání, je jádrem sociální organizace společnosti i identity jednotlivců [Mareš 1994: 13]. Dá se říci, že vlastně vše nás s našimi pracovními životy pojí. Už jako mladí se rozhodujeme o tom, co chceme v budoucnu dělat, podle toho následuje naše volba střední a popřípadě vysoké školy. Naše vzdělání je chápáno jako příprava na zaměstnání a náš volný čas jako regenerace pro další práci v zaměstnání [Mareš 1994: 56]. Naše schopnosti a dovednosti se podřizují našim zájmům, které se snažíme vzájemně spojit s naším profesním životem. V dnešní době, kdy se celý svět, a tedy i Česká republika, potýká s finanční krizí je otázka nezaměstnanosti stále více aktuální. Nezaměstnanost a zvláště masová nezaměstnanost není ovšem jen ekonomickým problémem, nejde jen o nerovnováhu, ale i o její důsledky pro život jedince i společnosti a o mechanismy, kterými společnost těmto důsledkům čelí [Mareš 1994:12].

Existuje mnoho statistických údajů, které jsou zpracovávány v pracích vypovídajících o minulé, současné i budoucí situaci v závislosti na čase. Přesto pokud se podíváme z jiného pohledu, než je ten globální, vypovídající o číslech za regiony či státy, tak tu jde především o člověka samotného, jenž musí čelit situaci, kterou si ve skutečnosti nezvolil. Také z těchto důvodů bych se v této práci chtěla věnovat problematice nezaměstnanosti z hlediska samotné zkušenosti s touto situací. Tedy pokusit se zachytit pocity, každodennost, aktivity, rozvrh dne a samotnou situaci nezaměstnaných lidí.

Zájem o tuto rovinu nezaměstnanosti není v sociologické tradici ničím novým. Otázce nezaměstnanosti z hlediska její samotné zkušenosti se v minulosti věnovali také Charles Booth¹ s výzkumem Londýna a jeho obyvatel, manželé Lyndonovy² a jejich Middletown nebo studie Marienthal od autorů M. Jahodové, p. Lazarsfelda a H. Zeisela³.

Nezaměstnanost vyřazuje člověka z participace na ekonomickém, společenském i politickém životě. Znamená ztrátu společenských kontaktů, ztrátu sociálního statusu, sociální důstojnosti a prestiže, která přirozeně vyplývá z jeho postavení ve společnosti. S nezaměstnaností jedinec ztrácí také své místo ve společenských vztazích, ztrácí svůj sociální status [Brožová 2003: 106-107].

Ještě i v dnešní době se setkáváme s tvrzením, že trh práce je jednoznačně patriarchální záležitostí. Pro muže je zaměstnání silným imperativem. Je naprosto přirozené, že muži pracují, a pokud tomu tak není, pak je na muže nahlíženo jako na méně schopné. U žen nedochází k tak silnému odsouzení ze strany společnosti. Postavení žen na trhu práce jim umožňuje z něj kdykoli vystoupit a znovu poté se vrátit. Identita muže je spjata s jeho profesním životem. Ženy byly vždy spojeny s péčí o rodinu a domácnost, tedy kromě veřejné sféry se silně podílejí na budování sféry soukromé, což jim umožňuje vytvářet si svou identitu jiným způsobem než mužům, kteří jsou ve většině případů odkázáni na sféru veřejnou. Pak se ale také nabízí otázka, zda muži a ženy mají zkušenost s nezaměstnaností stejnou, nebo se jejich zkušenosti liší. Stále jsme svědky výroků, že muži jsou „živitelé rodin“ a ženy by se měly „starat o rodinný krb“. Následující práce se

¹ Booth, Ch. 1902. *Life and labour of the people of London*

² Lynd, R.S., Lynd, H.M. 1929. *Middletown: A Study in Modern American Culture*

³ Jahoda, M. Lazarsfeld, P.F., Zisel, H. 1974. *Marienthal. The Study of Unemployed Community*

nesnaží zpochybnit roli práce v životě ženy, popřípadě dokazovat, že ženy chápou důležitost práce stejně jako muži.

Hlavním cílem této práce je zjistit, zda zkušenost a s ní spojené pocity a důsledky nezaměstnanosti jsou pro ženy a muže stejné, či nikoli. Zajímat se budu hlavně o tři oblasti každodenního života jedince, a těmi jsou základní charakteristiky nezaměstnaných, dále osobní pocity a nakonec vztahy s okolím.

Nejprve představím dosavadní výsledky výzkumů věnujících se nezaměstnanosti, dále se budu věnovat situaci v České republice po roce 1989 a také uvedu změny a důsledky v životě nezaměstnaných jedinců. Poté představím jednotlivé kroky výzkumu, a to vstup do terénu, samotný sběr dat a postup při analýze v metodologické části. Nakonec bude následovat analytická část podložená daty, která byla sebrána na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů.

2 NEZAMĚŠTNANOST JAKO FENOMÉN DNEŠNÍ DOBY

Nezaměstnanost je spíše složitým společenským problémem s multidimenzionálními důsledky. Ztráta zaměstnání je pro většinu lidí nepříjemnou událostí, protože znamená pokles životní úrovně a ekonomickou nejistotu do budoucnosti. Znamená ztrátu vztahů a kontaktů. Pro některé je práce nejen zdrojem osobního příjmu, nýbrž i smysluplnou činností naplňující část jejich životního času. Vyřazení z pracovního procesu vnímají někteří i jako zpochybnění svých vlastních schopností uplatnit se ve složitých společenských vztazích [Brožová 2003: 76].

V naší centrálně plánované ekonomice do roku 1990 byli všichni ekonomicky aktivně zaměstnaní, tzn. měli pracovní místo a pobírali mzdu. V pojetí statistiky nezaměstnanost neexistovala. Z ekonomického hlediska lze ovšem stěží tvrdit, že by všichni zaměstnaní pracovníci vytvářeli takový mezní produkt práce, který by se rovnal jejich mzdové sazbě. Mnozí dostávali mzdu za práci, která by v tržních podmínkách podobné ohodnocení nezískala. Fakticky šlo o skrytou nezaměstnanost [Brožová 2003: 77].

Po roce 1989 se musely všechny transformující se ekonomiky vyrovnat, podobně jako tržní ekonomiky, s novým fenoménem – nezaměstnaností. S jistou mírou nadsázky bychom mohli konstatovat, že od tohoto roku se začíná projevovat dlouhodobě trvající „nadbytek“ těch, kteří pracovat buď nechtějí, a nebo jim to neumožňuje nedostatečná poptávka po práci [Tvrdoň, 2011: 91].

Z makroekonomického hlediska se nezaměstnanost týká obyvatelstva v produktivním věku, což je věk od ukončení povinné školní docházky do odchodu do penze [Jurečka 2010: 135]. V dnešním trhu práce hovoříme o ekonomicky aktivním obyvatelstvu, které tvoří zaměstnaní a nezaměstnaní. Lidé, kteří nepatří ani do jedné z těchto skupin, např. studenti, důchodci či ženy v domácnosti, jsou ekonomicky neaktivní obyvatelstvo [Brožová 2003: 77].

2.1 Typy nezaměstnanosti

Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost

Základní formy nezaměstnanosti jsou dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost. Dobrovolně nezaměstnaný je ten, kdo je ochoten přijmout práci pouze za mzdu vyšší, než je ta, která převládá na příslušném odvětvovém trhu. Tito pracovníci jsou subjektivně přesvědčení, že jejich mezní újma z práce je vyšší, než je na trhu převládající mzdová sazba. Protože hledají mzdu vyšší, nemohou ji najít. Někteří tak činí krátkodobě, když neuspějí ve svém hledání, třeba se rekvalifikují, změní profesi a uplatní se na jiném odvětvovém trhu. Jiní nechtějí pracovat raději vůbec, než aby pracovali za nižší mzdu, než si představují. Pokud nenajdou práci odpovídající jejich představám, mohou dát přednost životu ze sociálních dávek [Brožová 2003: 85].

Oproti tomu nedobrovolně nezaměstnaní hledají práci a jsou ochotni pracovat za mzdu, která na trhu převládá. Dokonce někteří by byli ochotni pracovat i za mzdu nižší, přesto nemohou pracovní místo nalézt. Nedobrovolná nezaměstnanost postihuje zejména takové pracovníky, kteří nemají alternativní příležitosti, pro které je rekvalifikace a změna profese obtížná. Nedobrovolná nezaměstnanost je tou nezaměstnaností, která způsobuje nejen ekonomické potíže, ale také sociální a psychické problémy těm, kteří se s ní dostatečně dobře nevyrovňají.

Dlouhodobá vs. krátkodobá nezaměstnanost

Dále je důležitá také struktura nezaměstnanosti z hlediska délky trvání, jejího regionálního rozložení nebo dopadu na jednotlivé skupiny obyvatelstva.

Relativně méně závažným problémem je krátkodobá nezaměstnanost, zejména ta, jejíž trvání se pohybuje v rozmezí několik týdnů. Byť i tento typ nezaměstnanosti znamená pro dotčené subjekty ekonomickou a psychologickou zátěž, je nutno jej chápat jako sice nepříznivý, přesto nevyhnutelný jev doprovázející vývoj každé dynamické strukturálně proměnlivé ekonomiky [Jurečka 2010: 138].

Velmi závažným problémem je dlouhodobá nezaměstnanost, za kterou je obvykle považována nezaměstnanost trvající déle než rok. V tomto případě začínají působit některé faktory nepříznivě ovlivňující kvalifikaci nezaměstnaných osob, jejich sociální pozici a psychiku. Nepříznivě jsou ovlivněny i rodiny dlouhodobě nezaměstnaných [Jurečka 2010: 138]. Dlouhodobě nezaměstnaní postupně ztrácejí smysl každodenních povinností a vůli pracovat. Stávají se nezaměstnatelnými. Často si zvyknou na to, že nepracují, a časem zjistí, že i ze sociální podpory se dá žít, i když skromněji. Někteří ztrácejí víru, že vůbec kdy práci najdou [Brožová 2006: 111].

Frikční nezaměstnanost

Frikční nezaměstnanost je součástí přirozené míry nezaměstnanosti. Sem patří lidé, kteří opustili původní pracovní místo a potřebují nějakou dobu na hledání nového pracovního místa. Buď své místo dobrovolně opustili a hledají místo lépe placené, nebo ztratili práci v důsledku zavádění nových technologií či organizačních změn v podnicích. Nebo hledají práci v novém bydlišti, mohou také poprvé vstupovat na trhy práce po dokončení školy a hledat si místo, které by jim nejvíce vyhovovalo. Po určitou dobu jsou nezaměstnaní, protože získávají a prověřují informace a zvažují různé nabídky. Tito lidé ale obvykle nechtějí přijmout hned první nabídku, chtějí si vybrat a čekají na lepší příležitost [Brožová 2003: 82, Šimek 2000: 59]. Tato nezaměstnanost má většinou krátkodobý charakter a ekonomice je spíše prospěšná, nemá výrazně negativní důsledky a svým způsobem je výrazem pružnosti trhu práce [Jurečka 2010: 140].

Velký podíl v této kategorii nezaměstnaných mají mladí lidé. Ti, kteří teprve vstupují na trhy práce a hledají takové pracovní místo, které by nejlépe odpovídalo jejich schopnostem a vyhovovalo jejich představám. Tím obvykle první pracovní místo nebývá. Obvykle ho najdou až na několikátý pokus. Frikční nezaměstnanost se považuje za nezaměstnanost dobrovolnou [Brožová 2003: 83].

Strukturální nezaměstnanost

Krátkodobá strukturální nezaměstnanost je další součástí přirozené míry. Nezaměstnanost tohoto typu je důsledkem strukturálních změn v ekonomice, kdy v té jsou vždycky odvětví, která právě prožívají svůj rozkvět a expandují, a odvětví, která jsou v útlumu a uvolňují prostor. Změna struktury ekonomiky způsobuje, že zatímco klesá poptávka po profesích v úpadkových odvětvích, po jiných v nových odvětvích naopak roste. Tato nová pracovní místa, ale většinou vyžadují novou a vyšší kvalifikaci a jsou produktivnější [Brožová 2003: 83]. Jiná příčina může být dána technickým pokrokem, kdy rozvoj automatizovaných nebo robotizovaných pracovišť znamená, že živá pracovní síla je nahrazována „prací“ strojů. Pro tuto situaci se někdy používá termín „technologická nezaměstnanost“ [Jurečka 2010: 140].

Strukturální změny probíhají v ekonomice neustále, neboť opak by vedl k jejímu zaostávání. V důsledku toho se neustále mění struktura poptávky po práci. Rekvalifikace a změna profese je proto přirozený proces, který nějakou dobu trvá, a proto bývá krátkodobá strukturální nezaměstnanost součástí každé životaschopné ekonomiky. Pokud jde o nezaměstnanost krátkodobou, pak je považována za dobrovolnou. Strukturální nezaměstnanost bývá příčinou regionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti [Brožová 2003: 83-84].

Cyklická nezaměstnanost

Dalším typem je cyklická nezaměstnanost, která souvisí s krátkodobými výkyvy hospodářské aktivity, s hospodářským cyklem. Pokud ekonomika prochází fází celkového hospodářského poklesu, klesá vyrobený produkt ve všech odvětvích a nezaměstnanost postihuje také víceméně všechna odvětví. Proto pracovníci propuštění v jednom odvětví nemohou najít pracovní místo jinde, neboť poptávka po práci klesá všude [Brožová 2003: 84].

Vzniklý převis nabídky na trhu představuje ty pracovníky, kteří jsou při dané mzdové sazbě ochotni pracovat a nabízejí službu práce, ale protože poptávka po práci je příliš nízká, nenajdou volné pracovní místo. Jsou

nedobrovolně nezaměstnaní. Cyklická nezaměstnanost představuje odchylku skutečné nezaměstnanosti od její přirozené míry [Brožová 2003: 85].

Sezónní nezaměstnanost

Opět je jedná o nezaměstnanost krátkodobou a je determinována dvěma příčinami. První příčinou je diskontinuita výroby v odvětvích, závislých na ročních obdobích nebo na počasí. Druhou příčinou jsou pak sezónní výkyvy poptávky po různých druzích produkce. Sezónní nezaměstnanost představuje specifický druh nezaměstnanosti, která je principálně řešitelná opatřeními v organizaci práce nebo administrativními opatřeními [Šimek 2000: 59].

2.2 Situace v ČR

Nezaměstnanost, a hlavně dlouhodobá nezaměstnanost, se dnes stala nezanedbatelnou součástí české reality a zákonitě se proto stává i předmětem pozornosti jak politiků, tak i sociální vědy. Česká republika prošla zatím ve vývoji trhu práce a nezaměstnanosti třemi prolínajícími se vlnami.

Raju, Vodopivec a Wörgötter (2003) tvrdí, že transitivity ekonomiky začaly být po roce 1989 konfrontovány s celou řadou vyplývajících úkolů – jakým způsobem se postarat o ty, kteří ztratí práci a zároveň nevytvářejí nepřiměřené fiskální náklady a minimalizovat nechuť k práci, která je s touto ochranou spojena [Raju, Vodopivec, Wörgötter in Tvrdoň 2011: 91]. Trhy práce v zemích Visegrádská čtyřky zaznamenaly v období transformace některé stejné a některé rozdílné zkušenosti. Zatímco na Slovensku, v Polsku a Maďarsku bylo zaznamenáno prudké zvýšení míry nezaměstnanosti, v České republice se udržovala na počátku 90. let nízká míra nezaměstnanosti⁴ [Tvrdoň 2011: 91].

⁴ Holman (2000) tento jev vysvětluje přesunem velkého počtu lidí ze smršťujícího se průmyslu do expandujícího sektoru služeb, kdy ČR patřila k té skupině zemí socialistického bloku, které neprovedly socialistické tržně orientované reformy s prudkým rozvojem soukromého podnikání a

První vlnu, po roce 1990, lze z hlediska trhu práce označit za etapu částečné a kontrolované deregulace a lze ji charakterizovat spíše jako opouštění původních pracovních pozic pracovníky než propouštění pracovníků. Vedle vytlačení pracujících důchodců z trhu práce šlo z větší části o odchod aktivnějších a flexibilnějších osob do nově rozvíjejících se sektorů, za samostatným podnikáním, do soukromých podniků a do šedé ekonomiky⁵. Nezaměstnanost byla převážně frikční a míra nezaměstnanosti nízká, s malým podílem dlouhodobé nezaměstnanosti, osoby nezaměstnané déle jak jeden rok představovaly tehdy jen asi 16% z celku nezaměstnaných [Mareš, Vyhlídal, Syrovátka, 2002: 9].

Druhou vlnu, počínající někdy kolem roku 1993 až do roku 1997, lze označit za deregulaci strany nabídky trhu práce celkovou flexibilizací pracovní síly v důsledku tlaku zaměstnavatelů na omezení růstu mezd, jejich zvyšujících se nároků na pracovní výkon a požadavků na přizpůsobení se pracovnímu režimu a pracovním podmínkám, jež zaměstnavatelům lépe vyhovovaly, a eliminací vyjednávací síly odborů [Mareš, Vyhlídal, Syrovátka, 2002: 9]. Pro ilustraci v roce 1992 lze nezaměstnanost v primárním, sekundárním a terciárním sektoru ekonomiky vyjádřit následujícími procentními poměry 7,8% : 43,9% : 48,3%, ale v roce 1996 už to bylo 6% : 41,6% : 52,4% [Brožová 2006: 118].

Třetí vlnu, charakteristickou pro období od roku 1998 do současnosti, lze označit za deregulaci strany poptávky pracovního trhu, respektive za etapu postupného odstraňování ochranných opatření státu ve vztahu k zaměstnavatelům. Recese v letech 1997-1999 odstartovala další vlnu strukturální změny a trh práce se kvalitativně změnil a nezaměstnanost

odchodem podstatné části pracujících důchodců, což znamenalo výrazné snížení míry ekonomické aktivity [Holman 2000 in Tvrdou 2011: 91].

⁵ Jedná se o souhrn ekonomických vztahů, které porušují běžné, etické a morální formy společnosti, jsou na hranici zákona a jsou těžko postižitelné. Patří sem zejména úplatky, melouchaření, nezdaněná práce a příjmy.

narostla více, než by se dalo z mírného zpomalení růstu předpokládat. Rizika nezaměstnanosti se diferencovala a na konci období se projeví efekty hystereze (strnulosti) trhu práce a narostl výrazně podíl dlouhodobě nezaměstnaných. Český pracovní trh se v tomto období stal více soutěživým [Mareš, Vyhlídal, Syrovátka, 2002: 10].

V letech 2000 a 2001 se s růstem ekonomiky začala mírně zlepšovat i situace nezaměstnanosti. Nezaměstnanost poprvé od roku 1994 poklesla. Růst míry nezaměstnanosti se zastavil. V roce 2002 kleslo tempo růstu HDP, nezaměstnanost mírně vzrostla. V roce 2003 nezaměstnanost překonala 10-ti procentní hranici, v roce 2005 opět mírně poklesla [Brožová 2006: 120].

Míra nezaměstnanosti v roce 2006 poklesla na svou nejnižší úroveň za poslední čtyři roky, konkrétně na 7,1%⁶. V roce 2007 nadále nezaměstnanost v České republice klesala, dostala se na 6,1%, počet nezaměstnaných dosáhl ve 3. čtvrtletí 266,7 tis. nezaměstnaných, což bylo o 98,3 tis méně než v roce 2006 ve stejném období⁷. V roce 2008 došlo k dalšímu poklesu nezaměstnanosti, která se snížila na 4,4%, také se nížil počet dlouhodobě nezaměstnaných o 26,4 tis., čímž klesl pod polovinu všech nezaměstnaných na 48,4%⁸. V roce 2008 přichází ekonomická krize, která se dotkla i České republiky. V roce 2009 průměrný počet nezaměstnaných činil 341,2 tis. osob, proti stejnému období v roce 2008 se počet nezaměstnaných zvýšil o 163,1 tis. Tedy obecná míra nezaměstnanosti se zvýšila na 6,5%⁹. V roce 2010 byl v 1. pololetí průměrný počet nezaměstnaných osob 398,9 tis. ve druhém čtvrtletí míra registrované nezaměstnanosti dosáhla 9,0%, počet volných pracovních míst nerostl, spíše mírně klesal¹⁰. V roce 2011 nezaměstnaných soustavně

⁶ [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3E00432809/\\$File/113406k1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3E00432809/$File/113406k1.pdf)

⁷ <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam110207analyza07.doc>

⁸ [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/1C004BA7A4/\\$File/07-1109-08-Q3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/1C004BA7A4/$File/07-1109-08-Q3.pdf)

⁹ http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/1109-09-za_1__az_3__ctvrtleti_2009

¹⁰ http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/1109-10-2__ctvrtleti_2010

ubývalo. Ve 3. čtvrtletí jich bylo, bez sezónního vlivu, proti stejnému období 2010 o 30,5 tis. méně. Přesto bylo bez práce 346 tis. lidí. Míra nezaměstnaných byla nejnižší od 2. čtvrtletí 2009, kdy začal trh práce v České republice poprvé pociťovat vliv krize. Dlouhodobě nezaměstnaní v této době představovali asi dvě pětiny z počtu všech nezaměstnaných¹¹. V roce 2012 obecná míra nezaměstnanosti dosáhla ve 3. čtvrtletí hodnoty 7,0% a v meziročním srovnání tak stoupla o 0,4% a proti 2. čtvrtletí o 0,2%. v absolutním vyjádření bylo ve 3. čtvrtletí v České republice 367,9 tis. nezaměstnaných osob, a to bylo v meziročním srovnání o 25,2 tis. osob více a v mezičtvrtletním srovnání o 17,0 tis. osob více¹².

V následující tabulce je zachycen vývoj nezaměstnanosti v celé České republice od roku 1993 do roku 2010.

¹¹ http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/1109-11-q3_2011

¹² http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1109-12-q3_2012

Tab. 1. Vývoj nezaměstnanosti v České republice od roku 1993

	Nezaměstnaní (tis. Osob)	Obecná míra nezaměstnanosti (v %)	Obecná míra nezaměstnanosti muži (v %)	Obecná míra nezaměstnanosti ženy (v %)
1993	220	4,3	3,4	5,4
1996	201	3,9	3,3	4,7
1998	336	6,5	5,0	8,2
1999	454	8,7	7,3	10,5
2000	455	8,8	7,3	10,6
2001	418	8,1	6,7	9,9
2002	374	7,3	5,9	9,0
2003	399	7,8	6,1	9,9
2004	426	8,3	7,0	9,9
2005	410	7,9	6,5	9,8
2006	371	7,1	5,8	8,8
2007	276	5,3	4,2	6,7
2008	230	4,4	3,5	5,6
2009	352	6,7	5,8	7,7
2010	384	7,3	6,4	8,5

Zdroj: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=PRA1010CU&kapitola_id=3&null

Tabulka 1. ukazuje, že nezaměstnanost v České republice se od počátku roku 1993 až zdvojnásobila, ale poté opět klesala. Tabulka dále ukazuje, že nezaměstnanost žen je v České republice stabilně vyšší než nezaměstnanost mužů. Ale obě mají tendenci růst.

Tab. 2. Obecná míra nezaměstnanosti podle vybraných krajů

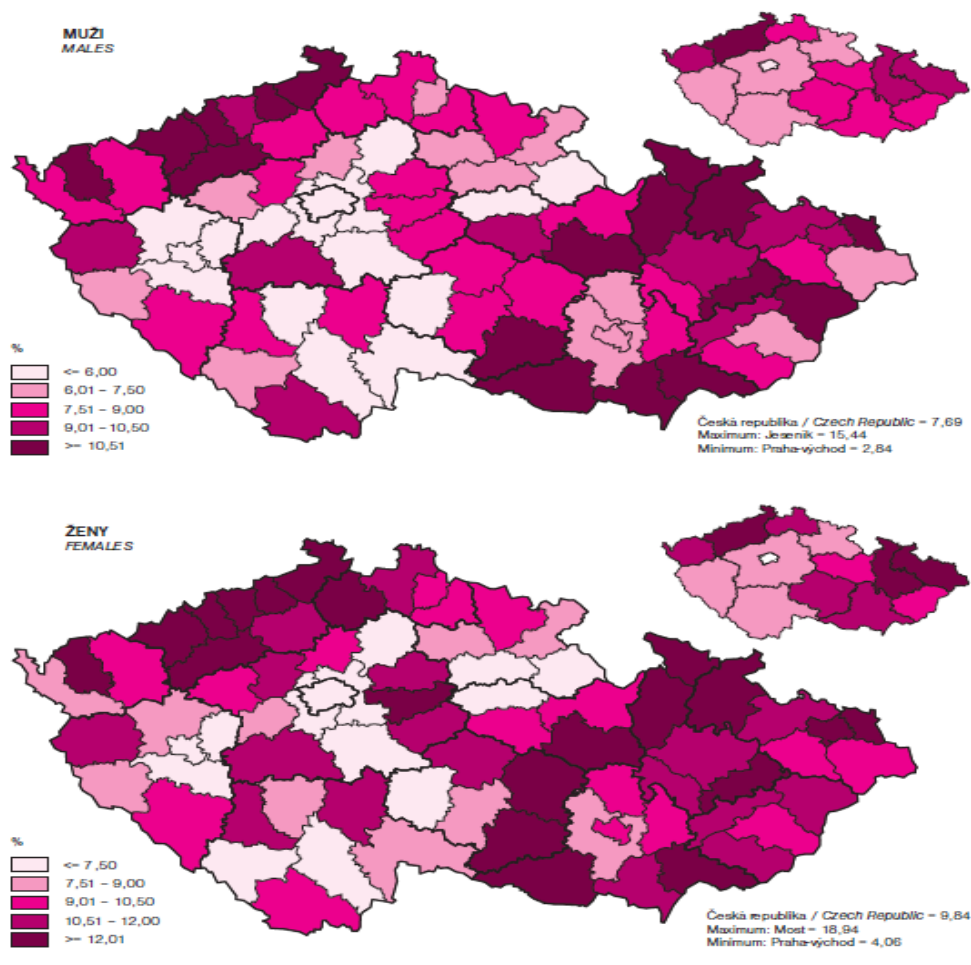
Období: 4. čtvrtletí 2012	Praha	Středočeský kraj	Plzeňský kraj	Ústecký kraj	Liberecký kraj	Vysočina	Jihomorav. kraj
Celkem	3,3	4,9	4,3	10,0	9,9	7,0	8,0
Muži	3,0	4,0	3,3	8,3	9,5	6,1	6,9
Ženy	3,7	6,0	5,6	12,3	10,4	8,1	9,3

Zdroj:http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?kapitola_id=15&potvrz=Zobrazit+tabulku&cas_1_21=20124&go_zobraz=1&cislotab=VSPS+507_1&voa=tabulka&str=tabdetail.jsp

Jak je vidět, tak ve 4. čtvrtletí v roce 2012 byla nejhorší situace v Karlovarském kraji. Nejnižší nezaměstnanost dlouhodobě nalezneme v Praze a okolí. Zároveň i uchazečů, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní je velké množství. Nezaměstnanost v Ústeckém kraji je druhá nejvyšší v České republice v daném období. Zároveň je vidět velký rozdíl mezi nezaměstnaností mužů a žen, celkem čtyři procentní body v Ústeckém kraji, což je největší procentuální rozdíl ve všech krajích.

Následující obrázek zachycuje míru nezaměstnanosti v jednotlivých krajích podle genderu graficky.

Obr.1. Míra registrované nezaměstnanosti k 31.12.2011

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2012ediciplan.nsf/t/9A002ADA5C/\\$File/000112g29.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012ediciplan.nsf/t/9A002ADA5C/$File/000112g29.pdf)

Také obrázek 1 ukazuje vyšší nezaměstnanost žen než mužů v roce 2011. Nejvyšší míra nezaměstnanosti u mužů je 15,44% v Jeseníku, u žen pak 18,94% v Mostě.

3 OBRAZ MUŽE A ŽENY

Na maskulinitu je a bylo v sociálních vědách nahlíženo z různých perspektiv a podle nich se také liší její různé definice. Hledisko teorie rolí pokládá maskulinitu za soubor vět a návodů, jak hrát mužskou roli, kterému se musí všichni muži naučit. Dudová (2005) tvrdí, že součástí role jsou takové charakteristiky jako sebedůvěra, ambice a síla, které dávají předpoklad k tomu, aby mužská role byla rolí dominantní. Sociálně-vztahová perspektiva vidí maskulinitu jako soubor různých praktik, které vycházejí z různých pozic, v nichž se muži nacházejí v sociální struktuře. Mužská identita je potom výsledkem působení různých institucí, jejichž jsou muži součástí. Podle kulturního hlediska každá světová kultura obsahuje svůj vlastní soubor myšlenek a témat, které se vztahují k mužům a mužskosti. Tyto „kulty“ maskulinity poskytují všem členům kulturní komunity společné porozumění tomu, co to znamená být „muž“.

Po polovině 18. století a zejména ve století 19. povinnost materiálně zajistit rodinu vede kroky muže a otce stále častěji mimo domácnost, a tedy i pryč od rodiny. Jako jeden z důsledků této skutečnosti je více a více povinností spojených s výchovou dětí přenášeno na ženu jako matku, na níž také leží hlavní zodpovědnost za výchovu potomstva. V rámci teorie takzvaných oddělených sfér je pak muž stále častěji spojován se sférou veřejnou a žena se sférou soukromou. Zahraniční historiografie se v posledním dvacetiletí soustředí na muže-otce a muže-manžela a jeho roli v rodině a soukromé sféře. Muž ve své rodičovské roli v 18. a 19. století zůstává ve stínu mateřství, ale přesto otcovství zůstává integrální součástí maskulinní identity. [Kohoutková in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 174].

V 19. století se úloha muže jeví jako poměrně konstantní: muž měl být vytrvalý, odolný, rozumný, rozhodný, energický, statečný, činný ve společenském životě a ve veřejném působení, v rodinném životě starostlivý a pracovitý. Muži patřila sféra veřejná a ženě sféra soukromá [Hupko in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 101]. V 19. století neměly ženy téměř žádnou možnost ovlivňovat své životy. U nižších tříd byla materiálová omezení

tak závažná, že veškeré snahy a energie byla zaměřena na denní přežití. Mezi buržoazií byl model ženské role omezen na roli v domácnosti se všemi očekáváními a závislostmi, které ženy vylučovaly z libovolného autonomního vývoje. Jejich posláním byla jemná a vždy připravená manželka zajišťující bydlení pro rodinu [Beck, Beck-Gernsheim, 2002: 57].

Poslední třetinu 19. století můžeme charakterizovat jako začátek rozpadu patriarchálního systému rodiny. Je to doba počínající tzv. krize maskulinity, způsobené transformací pozic žen v moderní evropské společnosti. Do té doby užívané genderové modely přestaly být univerzálně platné, nové místo ve společnosti hledaly nejen ženy, ale i muži [Hupko in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 100].

Dudová (2005) tvrdí, že muži se jednoznačně nacházejí v mocensky dominantním postavení ve veřejné sféře. V soukromé oblasti – ve sféře rodiny a reprodukce – se tam tradičně nacházeli také, ale v průběhu druhé poloviny 20. století došlo vlivem feministického hnutí a širších společenských přeměn k rozkolísání tohoto mocenského poměru částečně v jejich neprospěch. Zdá se, že muži byli postupně připraveni o svůj mocenský monopol, přestali být oficiálně hlavou rodiny, v případě rozvodu začaly být děti víceméně automaticky svěřovány do péče matek. O početí nebo případné interrupci těhotenství rozhoduje díky moderním lékařským technologiím v první řadě žena – jedná se totiž o její tělo. Otec byl postupně zbaven svých legálních privilegií a v současné době, kdy je vysoký podíl žen aktivních na pracovním trhu, nemůže zakládat svou autoritu ani na roli jediného živitele rodiny.

V posledních dvou desetiletích se v rámci života žen odehrály rychlé změny. Ještě nejsou lineární, ale vedou k pokroku a regresi. Se zhroucením tradičního společenského řádu se objevil záblesk něčeho, jako je svoboda volby, alespoň pro většinu žen. Začlenění na trhu práce přineslo sice nízké mzdy a ubohé pracovní podmínky, osamělost a nejistotu, ale zároveň také šanci na osvobození od pout rodiny [Beck, Beck-Gernsheim, 2002: 56]. Přesto stále trvá mnohem větší zodpovědnost v plnění rodinných povinností a menší stabilita na trhu práce.

Tradiční dělba práce, manžel jako živitel a žena jako srdce rodiny, byla právně podložena normou až do 60. let 20. století. Tento model byl nahrazen v 80. letech principem svobodné volby, kdy se muži a ženy sami rozhodnou, jak sdílejí své úkoly v práci a rodině. Změnu v životě žen a mužů ohledně dělby práce umožnila změna struktury pracovního trhu. Masivní nárůst počtu zaměstnaných žen znamenal možnost osamostatnění žen od rodičů a manželů. Peníze, které ženy vydělávají samy působí proti starým vazbám závislostí a dává jim větší možnost uplatnit práva a nároky [Beck, Beck-Gernsheim, 2002: 64].

Pokud se podívá na historii instituce otcovství v průběhu modernity, vidíme několik modelů otcovství, kterým musel otec dostát jednak být morální autoritou – nejen pro své děti, ale do značné míry i pro manželku. Později se tato úloha rozšířila na požadavek být mužským rolovým modelem svým potomkům. Ač byla v rámci těchto rolí otcova úloha nezastupitelná, nebylo by otci umožněno je plně vykonávat, nezastával-li by třetí roli v podobě živitele rodiny. Tato role byla nejpodstatnější, neboť za autoritu a rolový model mohl být považován jen ten otec, který byl schopen rodinu uživit. Tradiční moderní středostavovská otcovská maskulinita se vyznačovala tím, že až byl otec coby morální autorita „všudypřítomný“, do konkrétního fungování rodiny příliš nepromlouval [Fafejta in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 242].

V poslední době dochází k výrazné změně v rámci otcovství. Podle některých autorů se mění spíše mediálně podporovaná příručková „kultura otcovství“ než reálné chování otců. Jak ukazují výzkumy, i otcové, kteří se označují jako aktivní, staví na první místo svou živitelskou roli a netráví s dětmi více času než jejich partnerky. Nestačí ale být pouze živatelem. Od otce se očekává, že se bude podílet i na péči, což není dáno jen změnami pohledu na otcovství, ale proměňuje se i chápání dětských potřeb. Ovšem otcové jsou často po narození potomka nuceni své živitelské úsilí zvýšit, takže mají ve skutečnosti na rodinu méně času, než před narozením potomka [Fafejta in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 246].

Pokud muž ztratí zaměstnání, tak se jeho identita začíná měnit. Maskulinitám nezaměstnaným mužům je v oblasti světové i tuzemské kritické sociologie maskulinit věnována jen okrajová pozornost. Při hodnocení dosavadních výzkumů je možné i s jistým zjednodušením rozlišit tři prolínající se přístupy: genderově slepý v třicátých letech 20. století, genderově neutrální v sedmdesátých a osmdesátých letech a genderově specifický od devadesátých let. V pozadí naznačené chronologie je možné vidět posun od neproblematizovaného vnímání nezaměstnanosti jako „přirozeného“ zpochybnění maskulinity v podobě ztráty „role“ živitele ke kritickému náhledu na dosavadní výzkumné přístupy, i na sociální konstrukty maskulinit nezaměstnaných mužů a otců [Béřeš in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 259].

Placená práce je považována za zdroj maskulinní identity, úctyhodnosti a respektu. Ztráta zaměstnání narušuje bezproblémovost subjektivní konstrukce reality a zasahuje maskulinitu ve všech čtyřech rovinách generovaných vztahů, které ve své aktualizované teorii genderu vymezili R.W. Connell, a to moc, práce, cathexis, symbolismus. Nezaměstnanost je tak možné považovat za „paradigmatický příklad maskulinity pod tlakem změny“. Daný tlak je zdůrazněn v rodině s dětmi, kde na muže působí „tradiční“ a „moderní“ norma otcovství v podobě repertoáru živitele a repertoáru opatrovatele, i tlak manželky [Béřeš in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 260].

Sara Willot a Christine Griffin konstatují, že nezaměstnanost vytváří prostorové sblížení mezi muži a domácí sférou, ale není možné předikovat, co tato konvergence znamená. Nezaměstnaní muži jsou ve zvýšené míře přítomní v soukromé sféře, a zároveň je na ně ve veřejné sféře kladen zvýšený dohled. Omezená je u nich možnost zapojovat se do společensky preferovaného konzumu a vyjadřovat či potvrzovat tak svoji maskulinitu. Willott a Griffin identifikovaly víceré, vzájemně často protichůdně propletené diskurzy. V diskurzu „příživníci státu“ nezaměstnaní muži označovali nezaměstnanost jako příživnictví, ale zároveň každý jednotlivec pečlivě odmítal potenciální obvinění, že by byl příživníkem či žebrákem. Diskurz veřejné maskulinity, respektive veřejně-hospodského muže byl založený na tradičním chápání

zaměstnanosti se dvěma důsledky: za prvé, nuž trávil placenou prací většinu času mimo domov, za druhé prací získával finance na aktivity, které mu umožňovaly být mimo domov i v jiném čase. Nezaměstnanost zpochybnila jejich maskulinní identitu, protože měli sníženou schopnost podílet se na veřejné sféře a ztratili kontrolu nad schopností“ jít ven“. Diskurz dobrého muže-živitele rodiny byl charakteristický pro většinu participantů. Kromě zabezpečování základních potřeb však pokládali za povinnost živitele i zabezpečování luxusu v podobě dárků či dovolených [Béřeš in Švaříčková Slabáková a kol. 2012: 267-68].

Historie určuje mužům a ženám rozdílné postavení na trhu práce. Práce jinak konstruuje maskulinitu a jiným způsobem feminitu. Ženy si postavení na trhu práce budují posledních dvě stě let, což jim znevýhodňuje jejich postavení a výchozí pozici. Muži byli v minulosti chápáni jako živitelé rodin a svou identitu utvářeli skrze pracovní pozici, oproti tomu ženy svou identitu budovaly v rámci rodiny. Přestože se postavení žen na trhu práce výrazně změnilo, tak některé stereotypy ve společnosti přetrvávají. Z tohoto důvodu je ztráta zaměstnání chápána jinak u mužů a žen. V případě ztráty zaměstnání u muže dochází ke ztrátě identity živitele rodiny, která byla budována po několik století. Pokud ale ztratí práci žena, tak se uchýlí do soukromé sféry a její okolí i ona sama svou roli vnímá odlišně než nezaměstnaný muž.

4 HISTORICKÝ POHLED NA PRACOVNÍ POSTAVENÍ ŽEN

Dnes je naprostou samozřejmostí, že ženy stejně jako muži nastupují do placeného zaměstnání. Přesto to je spíše praxe až 20. století. Pokud chceme pochopit, proč mají ženy rozdílné postavení na trhu práce, pak je také důležitý historický kontext, protože pracovní trh byl od počátku, jak už bylo zmíněno, mužskou záležitostí, ale postupem času se role ženy na trhu práce začala měnit.

Hendlová (2007) tvrdí, že s masovým vstupem žen na pracovní trh se i práce v oblasti reprodukce a péče staly profesí. Práce, které ženy původně zajišťovaly v domácnosti, byly kodifikovány, přesto jsou to stále hlavně ženy, které je zajišťují. Problém spočívá v tom, že přesto, že se tyto činnosti přesunuly z domovů do sféry placených profesí, podržely si svůj marginální status a nacházejí se v sekundárním sektoru pracovního trhu. Jsou tedy málo placené, nenabízejí kariérní růst, jsou nejisté a vyznačují se nízkou prestiží. Podle Bierzové (2006), v procesu postupného oddělování vznikly role „žen v domácnosti“, v nichž ženy participují pouze na neplacených domácích pracích a na péči o děti, téměř ale nevznikl protiklad v podobě žen, které by pracovaly pouze za mzdu a nemusely by vůbec vykonávat práce v domácnosti. Tedy u žen často můžeme hovořit o placené a neplacené práci. Ve chvíli, kdy zaměstnaná žena, neboli žena, která má placenou práci, ze zaměstnání odchází, pak ale přichází do druhé práce, své domácnosti, kde ji čeká „druhá směna“.

Placené zaměstnání hraje v životě žen v České republice podstatnou úlohu a to od konce 50. let 20. století. Komunistický ideál plné zaměstnanosti včetně zaměstnanosti žen byl prosazován od roku 1948. V období před 2. světovou válkou představovaly ženy pouze necelou třetinu pracujících. Mobilizace pracovní síly během války a těsně po roce 1948, kdy byla prosazována idea plné zaměstnanosti, a ženy v domácnosti představovaly největší rezervu pracovních sil, způsobila velmi rychlý nárůst míry zaměstnanosti žen. Zatímco v roce 1948 tvořil podíl žen mezi zaměstnanými 37,4%, v roce 1959 dosahoval tento podíl již 42%. Podíl ekonomicky aktivních

žen na celkové populaci žen vzrostl v tomto období z 55% na 73%. Ženy v tomto období zastávaly zejména nízko kvalifikované pozice a dostávaly jen velmi nízké mzdy. Bylo to jednak způsobeno tím, že naprostá většina žen měla v roce 1950 pouze základní vzdělání, a jednak tím, že takové pozice byly jakožto sekundární pracovní síly nabízeny. Již v tomto období docházelo k zakládání a zesilování feminizace některých oborů jako je vzdělávání a zdravotnictví [Křížková a kol. 2011: 10-11].

Na konci 60. let 20. století byla vysoká zaměstnanost žen pevnou součástí životní stylu v tehdejší Československu. Ženy v roce 1970 tvořily 45,5% všech zaměstnaných. Projekt široce dostupných veřejných služeb pro domácnost se realizovat nepodařilo a práce v domácnosti tak zůstala na bedrech ženy, které zároveň nesly břímě placeného zaměstnání. Genderový kontrakt založený na dvojí zátěži žen tak pevně zakotvil v české společnosti a to i legislativně, jelikož čas na péči o nejmenší dítě – tzv. mateřská, byla vyhrazena pouze matkám. Zapojení mužů do péče nebylo před rokem 1989 nijak legislativně podpořeno [Křížková a kol. 2011: 12-13].

Odklon od modelu dvou živitelů s kontinuální pracovní dráhou muže a přerušovanou pracovní dráhou ženy se na úrovni legislativních změn projevil v dalších prodlouženích další mateřské a mateřského příspěvku pro celodenně pečující matky až do tří let, které ženy trávily s dítětem v domácnosti. Zatímco v rámci centrálně plánované ekonomiky několikaleté přerušení výdělečné činnosti matek z důvodu péče o děti nevedlo k jejich nezaměstnanosti, v průběhu 90. let 20. století se staly matky s malými dětmi jednou z nejvíce ohrožených skupin dlouhodobou nezaměstnaností [Křížková a kol. 2011: 14].

Nárůst tlaku na pracovní výkon, restrukturalizace průmyslu a služeb, nejistota a konkurence uchazečů o zaměstnání, podniků i nově vznikajících firem a individualizační tendence spojené s neoliberálním politickým přístupem měly v 90. letech 20. století významný vliv na nárůst sociálních rizik v české společnosti. Tyto tendence vyústily pro české ženy v konfliktní vztah mezi pracovním uplatněním na trhu práce a péčí o děti. Také nedostatečný přístup k sociálním dávkám a službám na podporu rodiny a kombinace placené a

neplacené práce snižuje přístup osob pečujících o děti či jiné členy rodiny k adekvátně placenému a udržitelnému zaměstnání, což má za následek nárůst dlouhodobé nezaměstnanosti, sociálního vyloučení a chudoby u této skupiny [Křížková a kol. 2011: 14-15].

Jak je vidět, tak přístup žen k placenému zaměstnání je i z historického hlediska odlišný, než je přístup mužů. Nejen, že žena se na pracovním trhu pohybuje kratší dobu, ale zároveň je její pracovní nasazení rozděleno do dvou sfér, a to sféry placené práce a neplacené práce. Často dnes ženy volí bezdětný život, aby se mohly naplno věnovat svým pracovním povinnostem, přestože legislativa dnes již umožňuje odchod na rodičovskou dovolenou i mužům. I přes všechny legislativní změny jsou ženy na pracovním trhu chápány odlišně než muži.

V historii byla nezaměstnanost výrazně jinak chápána u žen. Zejména vdané ženy, mohou být určitou výjimkou, pro něž placená práce nemusí představovat tak silný morální imperativ jako pro muže, to neznamená, že by placená práce nebyla pro ženy nezbytná nebo důležitá, odráží to jen dosud obecně chápanou dominanci mužské pracovní síly na trhu práce, což na jedné straně vede k vědomé či nevědomé diskriminaci žen na trhu práce a druhé straně vytváří pro ženy jakýsi asyl, do kterého se mohou z tohoto trhu v případě svého neúspěchu se ctí stáhnout - mateřství, péče o domácnost [Mareš 1994: 58].

Vývoj role ženy na trhu je odlišný od mužů. Jak už bylo zmíněno i u teorií, které se zabývají nezaměstnaností, tak ženy jsou jasně znevýhodněné na trhu práce, a to už při vybírání jednotlivých zaměstnanců zaměstnavateli, finančně, ale také kratším „pobytem“ na trhu práce. Přestože mají ženy na pracovním trhu svou neodmyslitelnou pozici, stejně jako muži, tak ale stále ještě většina péče o domácnost, děti a rodinu je starost ženy. Tedy kromě samotného znevýhodnění, které jí připraví trh práce, tak je tu znevýhodnění dvou životních drah – pracující ženy vs. pečovatelka.

Výzkumy také ukazují, že ženy mají méně druhů profesí, ve kterých se mohou pracovně realizovat. Můžeme tedy mluvit o dvou pracovních trzích, kdy

jeden fungoval či funguje pro ženy a druhý pro muže. Ve skutečnosti se tato skutečnost podílí na nepoměrně vyšší nezaměstnanosti u žen, než u mužů. Zároveň se ženy nacházejí v pracovní oblasti, která jim přisuzuje nižší socioekonomický status, nižší prestiž a méně kvalifikované práce [Davies, Joke 1982: 284].

Na druhou stranu se ženám otvírá jiná možnost při ztrátě zaměstnání oproti mužům. Ve chvíli, kdy žena nevykonává placenou práci, se může uchýlit k péči o domácnost. Proto jim identita, kterou mají ženy díky svému postavení v rodině i na trhu práce, umožňuje realizovat se jak v zaměstnání, tak při ztrátě zaměstnání. Také z tohoto důvodu je skrytá nezaměstnanost u žen větší než u mužů. Ženy se často nezaregistrují ani na úřadech práce, ale přistoupí k ústupu z trhu práce a uchylují se právě k péči o domácnost [Davies, Joke 1982: 286].

Oproti tomu v Lamontově práci [Lamont 2000 cit in Cole, 2007:1141] se muži charakterizují skrze práci. Především právě díky práci a odpovědnosti mohou mít kontrolu nad nejistotou. A to nejen nejistotou ekonomickou, ale také ve vztahu k udržení přilnavosti k jejich identitě muže. Tvrdí, že být pracovitý je vyjádření mužnosti. Což znamená, že pokud přijmeme předpoklad, že genderové identity jsou sociální konstrukcí, pak křehké identity mužů jsou podmíněné jejich velmi intenzivním a historicky lokálním vztahem k průmyslově-kapitalistickému trhu práce. Což souvisí s tím, že nezaměstnanost muže znamenala a ještě i dnes často znamená stigma pro celou rodinu [Cole, 2007: 1141].

Následující kapitola se zaměřuje na dopady, které s sebou nese ztráta zaměstnání. V důsledcích se odrážejí jednotlivé přístupy, které jsou zaujímány k roli ženy a muže na pracovním trhu, a to jak z historického hlediska, tak z hlediska zmíněných segregací.

5 SEGREGACE NA TRHU PRÁCE

5.1 Neoklasické teorie

Nezaměstnanost je velkým tématem mnoha oborů. Otázkou, ale zůstává, proč se mu věnovat z pohledu genderu. Následující koncepty nastiňují možné varianty segregace mužů a žen na pracovním trhu, které vedou k rozdílnému přístupu k mužům a ženám na trhu práce a posléze i při nezaměstnanosti.

Základním institucionálním východiskem rozdělení genderových rolí i na trhu práce je systém dělby práce mezi muži a ženami. Toto rozdělení se převážně odvíjí od pojetí a vztahů mezi sférou placené práce a produkce a sférou neplacené práce v domácnosti. Celá ekonomická sféra je doposud – i přes významnou a nezbytnou přítomnost žen – definována a strukturována jako svět mužů, zatímco svět domácnosti a rodiny jako ženský svět. Těmto oblastem a práci s nimi spojené je pak přisuzována různá hodnota. Neplacená práce v domácnosti přitom bývá ceněna podstatně níže než stejná práce vykonávaná za peníze. Práce v domácnosti často ani není považována za práci v pravém slova smyslu. Ženská práce v domácnostech je z velké části spojená s péčí o členy rodiny a tato skutečnost se pak přenáší na pojetí a status ženské pracovní síly na trh práce. Ženy jsou charakterizovány jako pečující, empatické, což však nejsou jejich pracovní atributy vrozené, ale vytvořené společností. Muži jsou naopak považováni za nedostatečně schopné péče o děti a domácnost. I když jsou muž i žena součástí obou sfér – trhu práce i domácnosti - jejich role a významy těchto rolí jsou odvozeny z jejich dominance, resp. hlavní odpovědnosti v jedné z nich [Křížková 2007: 24-25].

Pokud se vrátíme k genderové dělbě práce, tak jejím asi nejstarším vysvětlením je odlišnost v biologii žen a mužů, a to v souvislosti s využíváním fyzické síly v dobách masové výroby. Spolu s technologickým vývojem, který v podstatě vyrovnal roli fyzických charakteristik pro všechny pracující, protože fyzická síla již není v naprosté většině zaměstnání v současnosti rozhodující,

se pozornost přesunula k mozkovým schopnostem a odlišnostem v myšlení žen a mužů [Křížková, Sloboda 2009: 31].

Teorie lidského kapitálu je další, pro vyspělé země západního světa spíše překonanou teorií, která patří mezi tzv. neoklasické teorie. Ty předpokládají, že pracovníci a zaměstnavatelé se chovají racionálně a že trhy práce fungují efektivně. Ženy jsou viděny jako po právu získávající nižší plat z důvodu jejich nižší produktivity. Ženy jsou totiž považovány za nákladnější, méně stabilní, častěji absentující, vyžadující zvláštní hygienická zařízení a méně flexibilní pracovní sílu. Existuje však jen velmi málo nebo žádné vědecké důkazy potvrzující tato tvrzení. Východiskem teorie o nerovné investici do vzdělání žen, která je základem tohoto argumentu teorie lidského kapitálu o příčinách segregace trhu práce podle pohlaví, je opět v zásadě biologie. S tím, jak podíl žen s terciárním vzděláním postupně převyšuje podíl mužů, se pozornost od nedostatečné výše vzdělání přesouvá k odlišnostem ve výběru oboru studia. Ovšem ani výběr oboru studia není neutrální a svobodnou volnou a je ovlivněn nejrůznějšími bariérami a stereotypy. Šmídová, Janoušková a Kabrňák (2008) ve svém výzkumu zjistili, že dívky mají vyšší studijní aspirace než chlapci a tedy neplatí, že by neměly zájem do svého vzdělání investovat, ale genderový symbolický systém zde začal fungovat jiným způsobem, v podstatě obráceně. A to tak, že muži se stejným, nebo dokonce i nižším vzděláním než ženy dosahují lepšího postavení na trhu práce.

Model statistické diskriminace nabízí vysvětlení existence extrémní segregace i přes to, že muži a ženy nejsou zásadně odlišné kategorie, pokud jde o pracovní schopnosti a atributy k výkonu práce. Model předpokládá, že zaměstnavatelé uvažují, že v průměru je marginální produktivita mužů a žen rozdílná pro daný typ práce, resp. orientují se v nabídce pracovní síly podle genderových stereotypů. Charakteristikami, které zaměstnavatelé berou v úvahu, zřejmě nejčastěji jsou – pravděpodobnost opuštění pracovního místa a míra pracovního nasazení. Předpokládají, že u mužů je první nižší a druhé vyšší než u žen. Výzkumy však ukazují, že toto chování se u mužů a žen se srovnatelným lidským kapitálem a pracovním zařazením liší pouze velmi málo [Křížková, Sloboda 2009: 32].

Claudia Goldin (2002) rozpracovala Beckerův argument o diskriminaci do tzv. teorie znečištění, podle které vzhledem k tomu, že ženy přicházely na trh práce a stále vstupují do některých oborů postupně a později než muži, existuje nejistota o jejich kvalitách a schopnostech. Vstup žen do oborů s vyšší mzdou a prestiží, které dříve byly spíše mužsko doménou, vyžadující dříve fyzickou sílu, dnes např. technické schopnosti, může znamenat potvrzení faktu, že tyto obory již nejsou závislé na těchto attributech. V těchto oborech pracující muži se pak podle této teorie bojí „znečištění“ nebo „zanesení“ daného oboru ženskou pracovní silou, a v důsledku toho snížení jak mezd, tak i prestiže [Goldin 2002 in Křížková, Sloboda 2009: 32-33].

S tím souvisí další směr teorií, které jsou označovány za institucionální teorie nebo teorie duálního trhu práce nebo také segmentace pracovního trhu. Trh práce je podle této teorie rozdělen na primární a sekundární sektor, kdy v primárním sektoru jsou zastoupena zaměstnání, která nabízejí vyšší mzdu, dobré pracovní podmínky, stabilitu zaměstnanosti a možnosti kariérního postupu. Sekundární trh práce pak nabízí povolání přesně opačná, vyznačující se spíše špatnými pracovními podmínkami, ale také např. neexistencí odborů. Základním předpokladem teorie duálního trhu práce jsou limitované existence mobility z jednoho trhu práce na druhý. Ženy jsou na primárním trhu práce odrepresentovány, a to v důsledku výše popsaných diskriminačních procesů, a převládají na sekundárním trhu práce [Křížková, Sloboda 2009: 33].

5.2 Feministické teorie

Feministické/genderové teorie se podle Richarda Ankerera soustředí hlavně na faktory nalézající se mimo pracovní trh. Základní premisou je, že znevýhodnění žen na pracovním trhu odráží jejich pozici v patriarchálním uspořádání společnosti. Kdy ženy jsou viděny jako pečovatelky o domácnost a muži jako chleboďárci zabezpečující finanční zajištění rodiny [Anker 2001 in Jarkovská a kol. 2010: 120]. Sandra Harding hovoří o přirozené dělbě práce, vyplývající z přírodních zákonů, kdy je ženám v této logice připisována práce v oblasti reprodukce, za mužsky genderovanou je považována sféra materiální produkce [Harding 1986: 18].

Podle Sylvie Walby stojí v základu segregace trhu práce podle genderu společně dva systémy – kapitalismus a patriarchát. V důsledku toho pak vždy ta dominantní skupina – kapitalisté a muži – těží určité výhody. Muži těží ze segregace dvěma způsoby: 1. mají ty lepší pozice pro sebe a 2. nedostatek přístupu žen k dobře placeným pozicím nutí ženy vdávat se za špatných podmínek a sloužit svým manželům. Také kapitalismus z této situace těží, protože existuje převis poptávky žen po těch málo zbývajících pozicích, a to umožňuje zaměstnavatelům platit v těchto zaměstnáních nízké mzdy. Tento systém se pak uzavírá do začarovaného kruhu, kdy ženy mají kvůli práci v domácnosti a horším šancím na trhu práce menší šance získat zkušenosti a schopnosti pro lépe placené pozice [Walby1988 in Křížková, Sloboda 2009: 34].

Další autorky však oproti tomu navrhují za hlavní příčinu přetrvávající segregace zaměstnání podle genderu patriarchát. Podle této teorie segregace nemůže být vysvětlena kapitalismem, protože ho historicky předchází. Segregace je vytvořena a udržována muži, aby udrželi své lépe placené pozice pro sebe, protože jsou lépe organizováni než ženy a mají ve svých rukou moc, která jejich nároky podporuje – např. stát [Hartmann1976 in Křížková, Sloboda 2009: 34].

Jak ukazují teorie, tak segregace na trhu práce převládá i v dnešní době. Ať už je způsobena rozdílným lidským kapitálem, statistickou diskriminací, teorií znečištění, duální povahou trhu práce, nebo patriarchálním či kapitalistickým pojetím trhu práce, tak zde existuje. Pokud dochází k rozdílnému obsazování pracovních pozic muži a ženami, tak to může vést k rozdílnému obsazování pracovních pozic jak ze strany zaměstnanců, tak zaměstnavatelů. Nejen že dochází k rozdílné motivaci jedinců při hledání pracovních míst, ale také k rozdílnému chápání při případné ztrátě zaměstnání. Segregace na trhu práce, ale není jedinou odlišností, se kterou se jedinci na trhu práce setkávají.

6 DŮSLEDKY NEZAMĚSTNANOSTI

Význam práce je v životě člověka nezpochybnitelný. Celý náš život se vyvíjí podle našich pracovních životů. Pokud jedinec své zaměstnání ztrácí, dochází k velké změně. Pokud je nezaměstnanost dlouhodobější, pak se dotýká několika sfér člověka.

Zatímco sociálně-psychologické studie nezaměstnanosti se v minulosti zabývaly především následky finančního strádání a zaměřovaly se na sociální-ekologické popisy prostředí, dochází v 70. a 80. letech k intenzivnímu využívání nových poznatků obecné psychologie, vývojové psychologie a sociální psychologie. Současně s psychologizací problému dochází i ke změnám v organizace výzkumu nezaměstnanosti směrem k interdisciplinarní zkoumání [Buchtová 2003 : 81].

Jahodová (1979), uvádí pět základních potřeb, které jedinec uspokojuje skrze zaměstnání - zaměstnání vytváří pro jedince reálnou strukturu času; dále znamená příležitost pravidelně sdílet sociální zkušenosti mimo rámec rodiny; umožňuje jedinci podílet se na cílech a účelech, které ho přesahují; zaměstnání vymezuje jedinci jeho osobní status a osobní identitu; a vynucuje si řadu aktivit, k nimž není bez zaměstnání motivován [Jahodová 1979 in Mareš 1994: 70-71].

Pokud tyto potřeby nejsou naplňovány, k čemuž u nezaměstnaných lidí dochází, pak se objevují psychické i fyzické změny, které jsou podle dosavadních studií rozdílné u mužů a žen. V Marienthalu¹³ byly výzkumníky nalezeny dva hlavní aspekty tématu nezaměstnanosti v poškozeném společenství. Za prvé, a to zejména, místní komunita se sama představovala

¹³ Marienthal byla průmyslová obec nedaleko Vídně, která vznikla mezi lety 1830-1890 spolu s rozvojem textilních továren přímo v místě. V důsledku hospodářské krize ve 30. letech 20. století zavřelo od července 1929 do února 1930 postupně všech pět textilních závodů v průmyslové obci, což postihlo téměř všechno obyvatelstvo Marienthalu. Nezaměstnanost se v naprosté většině dotkla celých rodin. Tato vesnice se stala předmětem výzkumu nezaměstnanosti komunity a jejích dopadů. Tento výzkum uskutečnili Paul Lazarsfeld, Marie Jahodová a Hans Zeisel [Jeřábek 1997: 325].

jako mrtvá, neboli mrtvé místo. Viděli nezaměstnanost jako něco katastrofálního, co postihlo celou komunitu jako mor. Marienthal byl výzkumníky popsán jako „unavené“ společenství, i přes zjištění, že zdraví samotných pracovníků nebylo výrazně zhoršené od uzavření továrny. Účinky na komunitu jsou odvozeny právě u absence společné zkušenosti práce. Dále došlo k poklesu účasti na občanském životě a poklesu v kulturní a politické participaci. Druhý aspekt přímo nesouvisí s nezaměstnaností, ale spíše s následky, které má nezaměstnanost na jedince a jejich okolí. Tedy jednalo se o nefunkčnost rodin, strach o osud dětí a budoucnost rodin a strach z odlišnosti [Cole, 2007: 1136].

Další rovínou, která byla zasažena nezaměstnaností v Marienthalu byla identita mužů a žen, které ztratili zaměstnání. Jak už bylo zmíněno¹⁴ identita mužů a žen se při ztrátě zaměstnání liší. V Marienthalu byly u žen zdůrazněny především domácí dovednosti a nebylo v důsledku zvýšení jejich společenského postavení, protože plnily své přírodní osudy, protože to pro ně bylo přirozené. Oproti tomu osud nezaměstnaného muže bylo bráno jako nepřirozené a nejvíce zřejmé přes jeho stigmatické „postávání v ulicích“ místo trávení času na pracovišti [Cole, 2007: 1142].

6.1 Hledisko času

Ztráta zaměstnání silně brání naplňování řady kritérií nastíněných v minulé kapitole. Což deklarují i některé výzkumy, např. Marienthal. Jedním z aspektů života, který se v době nezaměstnanosti mění, je trávení času, kde můžeme nalézt velký rozdíl mezi trávením času mužů a žen. Výzkumy ukazují, že čas, který měli nezaměstnaní k dispozici, ztratil podobu „volného času“, protože se již nejednalo o čas, který by vyplňoval mezeru mezi smysluplnými činnostmi [Jeřábek 1997: 327]. Lidé postávali na ulicích, často se sousedy, pozorovali ostatní a čekali na to, co se bude dít, aniž se přitom dávali do rozhovorů. O ženách z Marienthalu výzkumníci říkají, že nebyly

¹⁴ Viz. str. 14-15.

nezaměstnané, ale neplacené, protože považovaly za svou povinnost udržovat v chodu domácnost, a to jim zabralo celý den [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 74-75]. Oproti mužům, pro které rozdělení času do hodin ztratilo veškerý význam. Jedinými referenčními body pro ně bylo vstávání, oběd a ulehnutí k spánku [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 67]. Rozbití časové struktury dne a změny ve vnímání času jsou považovány za jeden z nejvýraznějších psychologických důsledků nezaměstnanosti [Mareš 1994: 65].

Jahodová (1982) je přesvědčena, že pouze malá část lidí je schopna sama udržet svoji časovou strukturu, většina z nás musí být k tomu nucena sociálními normami, které nám poskytují podpůrný rámec [Jahodová 1982 cit in Mareš 1994: 78]. Odstraněním struktury dne, která je běžně určena především rytmem zaměstnání, je pociťováno jako psychické břemeno. Ztráta časové struktury je u žen nahrazena strukturou vybudovanou na základě péče o domácnost. Ženy svůj den strukturují podle činností, které zajišťují chod domácnosti, např. příprava jídel, úklid domácnosti, péče o děti. U mužů je struktura dne bez zaměstnání naprosto narušena a většinou žádnou další nahrazena není. Struktura dne, která je fázována podle zaměstnání, je hluboce zakořeněna v každém jedinci a dostává se do jeho osobnosti v raném věku pomocí procesu socializace [Mareš 1994: 78].

Ztráta struktury času není jedinou změnou v chápání času u nezaměstnaných. Další rozdíl přichází v chápání volného času. Parker (1971) zdůrazňuje vzájemnou závislost volného času a práce. Samotná hodnota volného času je v naší kultuře spojena s útekem od pracovního života a relaxací [Mareš 1994: 78]. Ve chvíli, kdy člověk ztratí zaměstnání, pak nemá možnost využívat volný čas stejným způsobem, přestože na své volnočasové aktivity má více času. Čímž dochází často k nevyužívání volného času stejným způsobem jako při zaměstnání.

6.2 Finanční stránka

Denní režim, který se po ztrátě zaměstnání změnil, nebyl tím jediným, co se může změnit a ve většině případů změní. Velmi důležitou změnou je rovněž ztráta finančního příjmu. Příjem z podpor stěží pokrývá základní potřeby rodin a uvádí tyto rodiny do dluhů. Čím déle zůstává člověk nezaměstnaný, tím je jeho finanční situace a existenční situace jeho rodiny horší [Mareš, 1998:75].

Také u vyrovnání se s nezaměstnaností z hlediska finanční stránky můžeme sledovat rozdíly mezi muži a ženami. Jak bylo výše zmíněno, muži dávají velký důraz na materiální záležitosti, tedy jejich plat a zajištění pro rodinu je jednou z nejdůležitějších věcí v životě u většiny z nich. Proto může být ztráta zaměstnání a dlouhodobá nezaměstnanost u mužů více problematická než u žen. Ve většině rodin jsou to ženy, které mají nižší finanční příjmy než jejich partneři, proto ve chvíli, kdy ztratí zaměstnání žena, je větší z příjmů stále zajištěn. Ve chvíli, kdy přijde o práci muž, je rodina vystavena větší finanční ztrátě¹⁵.

V ČR je po dobu, kdy je jedinec nezaměstnaný vyplácena podpora v nezaměstnanosti¹⁶. Výzkumy ukazují, že ekonomické a vlastně i prosté

¹⁵ Průměrná roční mzda za rok 2012 v České republice činí u žen 10 364 EUR a u mužů 13 655 EUR, což ukazuje přetrvávající tendenci vyšší mezd u mužů.

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-14

¹⁶ Nárok na podporu má občan s bydlištěm na území ČR, který v posledních dvou letech před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání získal alespoň 12 měsíců důchodové pojištění. Výše podpory v nezaměstnanosti činí při výpočtu z průměrného měsíčního výdělku z posledního ukončeného zaměstnání nebo z posledního vyměřovacího základu v rozhodném období přepočteného na jeden měsíc, kdy první dva měsíce dostává nezaměstnaný 65% platu, další dva měsíce 50% a po zbývajících podpůrcí dobu 45%. Délka pobírání podpory v nezaměstnanosti je do 50let věku uchazeče o zaměstnání 5 měsíců; od 50 do 55 let 8 měsíců a nezaměstnaní nad 55 let dostávají podporu 11 měsíců.

Zdroj: socialnireforma.mpsv.cz/cs/5#1.0

životní procesy rodin v období nezaměstnanosti byly celé ovládány cyklem vyplácení podpory [Jeřábek 1997]. Což může u mužů vést např. ke ztrátě autority. Ve studii Miri Komarovsky je tento vztah popsán na nezaměstnaných mužích, kdy ti, kteří byli živiteli rodiny, při ztrátě zaměstnání ztráceli svou autoritu ve chvíli, kdy tam nebyl rozvinutější strach o partnera ze strany partnerky [Komarovsky cit in Smith 1987].

6.3 Psychická stránka

Při ztrátě zaměstnání se kromě ekonomického strádání a změny sociálního statusu, objevují také psychologické důsledky nezaměstnanosti. V závislosti na vzestupu hromadné nezaměstnanosti bylo zjištěno – zvýšení kriminality; nárůst drogové závislosti; pokusů o sebevraždy a depresivní symptomy; zvýšení počtu pacientů přijatých do psychiatrických klinik; nárůst psychosomatických onemocnění a zhoršení psychických poruch. U rodinných příslušníků byly pozorovány – nárůst konfliktů v rodině v důsledku odchodu člena rodiny z pracovního a společenského života; u dětí nezaměstnaných rodičů narostl počet vývojových poruch, rozšířily se slabé výkony ve škole a zhoršení prospěchu a také problémy ve vztazích v rodině [Buchtová 2002: 81-82].

Lidé, kteří nemohou z nějakého důvodu nalézt práci, se mohou cítit méněcenní. V souvislosti s postavením nezaměstnaného jedince se hovoří o anomické situaci a o deprivaci. Deprivace je spojena s jejich vyloučením ze sociálních vztahů a s vyloučením z konzumu jako centrální aktivity moderní společnosti. Nezaměstnaní mají ve srovnání se zaměstnanými jedinci tendenci být úzkostnější, je mezi nimi větší náchylnost k depresím, jsou nespokojenější, neurotičtější a mají větší obavy, snížené sebevědomí a sebeúctu a také trpí často poruchami spánku [Mareš 1994: 76-86].

Bez zaměstnání jsou v naší kultuře lidé sráženi do nestrukturované sociální a morální prázdnoty [Mareš 1994: 57]. Výzkumy ukazují, že muži, zvláště středního a vyššího věku, a také ti, kteří zaujímali dříve na pracovním trhu lepší pozici z hlediska profesní prestiže či příjmu, trpí při trvajícím

nezaměstnanosti psychicky v důsledku sociální degradace, což je pro ně významnějším důsledkem než samotné zhoršení finanční situace [Premusová, Sirovátka 1996: 43]. Důležité nejsou jen momentální pocity, ale také motivace, vůle a víra v to, že dokáží najít práci, která je opět vrátí mezi ostatní „normální“ lidi. Vyloučení ze zaměstnání znamená deprivaci v základních potřebách, které zaměstnání a práce přímo uspokojují, či jejichž uspokojování je s nimi úzce spojeno [Mareš 1994: 56]. Výzkum v nezaměstnané obci Marienthal ukazuje, že většina obyvatel po dlouhodobější nezaměstnanosti se snaží zajišťovat pořádek pro současnost, ale ztratila vztah k budoucnosti [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 57].

Warr (1985) identifikoval způsoby, kterými nezaměstnanost může ovlivňovat psychické zdraví - finanční potíže, pokles příjmu a finanční obavy; změna společenského chování, omezení společenských kontaktů a zúžení sociálního prostředí; malý prostor pro rozhodování¹⁷; nedostatek příležitostí k rozvíjení nových dovedností, získávání nových zkušeností; nárůst ponižujících zkušeností – např. zkušenost s odmítnutím zaměstnavatelů; pocit úzkosti z budoucnosti; redukce kvality interpersonálních kontaktů [Warr 1985 in Mareš 1994: 85]. Zhoršení psychické stránky se dotýká mužů i žen. Přesto může docházet k horšímu vyrovnávání se s touto situací u mužů. Velmi často se ztrátou zaměstnání ztrácejí i většinu kontaktů s lidmi, které potkávali v zaměstnání. Ženy ale mají i mnoho kontaktů mimo pracovní prostor.

Identifikované způsoby se shodují se základními potřebami, které identifikovala Jahodová (1979)¹⁸. Dále nejsou jednotlivé charakteristiky rozvedeny podle genderu. Není tedy možné určit, zda se vyskytují a v jaké míře u mužů a žen.

¹⁷ Souvisí s nedostatkem finančních prostředků – jedinci mají více volného času, ale nemají prostředky, aby se mohli realizovat nebo něco změnit

¹⁸ Viz. str. 6

6.4 Vztahy s okolím

Nezaměstnanost nepostihuje pouze nezaměstnané osoby, ale také jejich blízké, především partnery, partnerky a jejich děti. Vliv na rodinu má nezaměstnanost nejen prostřednictvím finančních potíží, ale též prostřednictvím strukturální dezorganizace a krize, krize rodinného systému a narušení denních rodinných zvyklostí, změn v sociálních vztazích a sociální izolace rodiny v nezaměstnanosti, změn postavení nezaměstnaného jedince v rodinném systému, ztrátou jeho statusu a autority a změn v rozdělení domácí práce. Ztráta statusu je obzvláště citelná v tradičněji orientovaných rodinách založených na představě muže jako živitele rodiny [Mareš 1994: 67].

Nezaměstnanost se dotýká i vnitřních pravidel fungování rodiny a domácnosti, zejména dělby rolí a činností v rodině. Binns a Mars [1984] konstatují, že zejména v rodinách starších osob, kde muž byl před ztrátou místa dlouhodobě zaměstnán, se obvykle vyhranila ženská a mužská role. Také můžeme sledovat rozdíl z pohledu širšího příbuzenstva, kdy převážně rodinná větev partnerky podporuje rodinu, pokud je některý z partnerů nezaměstnaný [Mareš 1994]. Často se nezaměstnané ženy uchylují k pořízení dítěte, které má jak pro ně, tak pro společnost velkou hodnotu. Nezaměstnané dívky, které nemají zkušenost s ekonomickou nezávislostí, usilují často o jediné: mít dítě, ať již jako vdané, nebo jako svobodné matky [Campbell 1984].

Vliv na rodinu má tedy nezaměstnanost prostřednictvím strukturální dezorganizace, krize rodinného systému a narušením denních rodinných zvyklostí, dále dochází ke změnám v sociálních vztazích a k sociální izolaci rodiny. Nezaměstnanost je často spjata se ztrátou statusu a autority, které jsou odvozeny ze zaměstnání a z příspěvků k příjmu rodiny. Dochází také ke změně v rozdělení domácích prací [Mareš 1994: 80].

Mardsen a Duff (1975) jsou toho názoru, že nezaměstnanost zesiluje tradiční odlišení mužské a ženské role v rodině a vede ke sníženému sdílení úloh v domácnosti. Oproti tomu McKee a Bell (1984) mají za to, že přítomnost nezaměstnaného muže v domácnosti může rušit ženinu kontrolu nad domácím prostorem, které je jinak její doménou [Mareš 1994: 80].

Gallic a kolektiv (1994) uvádí, že většina tradičního rozdělení domácích prací se nachází v domácnostech, kde je žena nezaměstnaná a muž je zaměstnán na plný úvazek [Gallic et col. cit in Ström 2002: 92]. Martin a Wallace (1985) za použití perspektivních britských údajů potvrzují výsledky, že nezaměstnané ženy tráví více času nad domácími pracemi, než nad jinými činnostmi a také studie na základě švédských údajů uvádí, že domácí práce ženy považují za plnohodnotnou náhradu placené práce zejména u žen s ambivalentními postoji k výdělečné činnosti a nezaměstnanosti [Martin, Wallace cit in Ström 2002: 92]. Ale zároveň, pokud bude nezaměstnaný muž, tak se bude podílet také na domácí práci.

Výzkumy ukazují, že ženy jsou více aktivní než muži a nezaměstnaní mají tendenci být aktivnější ve srovnání se zaměstnanými jedinci. Neboli nezaměstnanost je spojena s rovnější dělbou domácí práce [Ström 2002: 102].

6.5 Zkušenost s institucemi

S nezaměstnaností přichází také zkušenost s institucemi, které se nezaměstnaností zabývají. Hlavní úřadem je úřad práce. Také tato zkušenost může být vnímána odlišně z pozice mužů i žen. Nejenže se mnohdy setkávají s nabídkou nevhodných nabídek na nová zaměstnání, ale také dochází k určité dezinformaci a neprofesionálnímu přístupu ze strany pracovníků/ic, jak ilustruje i výrok pracovnice úřadu práce citovaný v práci Premusové a Syrovátky: „Poprvé se paní na mne podívá a říká: jak se tak na vás dívám, škaredá nejste, vy si nějak poradíte ...“, odezvou na nátlakové strategie a podobné chování pak je negativní vztah nezaměstnaných k úřadům práce, který je posilován malou orientovaností a psychickou labilitou spojenou s prožitkem nezaměstnanosti, sociální degradace a se stigmatizací [Premusová, Sirovátka 1996: 44].

Společnost přisuzuje nezaměstnanému podřadný status a očekává od něho, že tuto svoji situaci sám považuje za přechodnou a že ji bude řešit. Zároveň se ze strany nezaměstnaného může objevovat odpor a neuznávání

společenských hodnot a autorit [Brožová 2003: 109]. Což může vést také k odmítání institucí jako úřad práce a dalších organizací, které zajišťující pomoc nezaměstnaným.

7 METODOLOGIE

Cílem výzkumu je na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů zjistit, zda se liší zkušenost a vnímání zkušenosti nezaměstnanosti u mužů a žen. Z výzkumů, které byly provedeny v minulosti a jsou zmíněny v předchozích kapitolách je jasné, že nezaměstnanost je zásah do života každého jedince. Ve většině případů je to negativní zkušenost a zároveň také zkušenost nechtěná a často nezapříčiněná samotným jedincem. Předmětem provedeného výzkumu je samotná zkušenost s nezaměstnaností a její vnímání muži a ženami.

Pro výzkum byla zvolena lokalita, která je dlouhodobě vystavena jedné z nejvyšších měr nezaměstnanosti v České republice, a to město Most. Zároveň tato lokalita byla vybrána vzhledem k dobré orientaci výzkumnice v místě. Vzhledem k tomu, že město Most má svou specifickou lokalitu, ale zároveň i umístění, tak následující kapitola nastíní historický vývoj ve městě a zároveň zmíní důvody pro vysokou nezaměstnanost v této lokalitě.

7.1 Město Most

Historie města Mostu je rozdělena do dvou etap. Starý Most musel ustoupit těžbě hnědého uhlí a o několik kilometrů dál vznikl nový Most. Samotná historie připisuje Mostu jeho jedinečnost, nejen, že je to zcela nové město, ale také velká část obyvatelstva je zde závislá na důlní činnosti. Mnoho obyvatel je přímo zaměstnaných v dolech, a to hlavně muži, ale zároveň je mnoho obyvatel zaměstnáno ve firmách, která přímo nebo nepřímo souvisejí s těžebním průmyslem. Proto je pro Most velká specifičnost ve struktuře pracovních pozic. V posledních letech se objevuje problém, a tím jsou limity pro těžbu uhlí. Což znamená zrušení dalších pracovních míst v této lokalitě, která už tak trpí velkou nezaměstnaností.

V následující tabulce je vidět vývoj nezaměstnanosti ve městě Most od roku 2007 do roku 2011.

Tab. 3. Nezaměstnanost v Mostě v letech 2007-2011

NEZAMĚŠTNANOST (k 31. 12. dle MPSV)	2007	2008	2009	2010	2011
Evidovaní uchazeči o zaměstnání	6 182	5 295	6 478	6 466	6 043
z počtu uchazečů dosažitelní (%)	94,2	96,4	98,2	98,1	98,6
z počtu uchazečů občané se zdravotním postižením (%)	11,2	13,4	11,0	9,9	9,9
z počtu uchazečů absolventi (%)	3,4	4,0	3,9	4,4	4,0
z počtu uchazečů osoby s délkou evidence nad 12 měsíců (%)	58,4	41,2	36,4	41,9	44,4
Volná pracovní místa	921	614	166	191	202
Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo	6,7	8,6	39,0	33,9	29,9
Míra nezaměstnanosti (%) ¹⁾	14,27	12,50	15,59	15,54	14,60

Zdroj: http://www.czso.cz/xu/redakce.nsf/i/casove_rady_regionalni

Po roce 2007 přichází výrazný pokles nezaměstnanosti, což bylo způsobeno růstem ekonomiky a také otevřením nového nákupního komplexu ve městě. Přesto již v roce 2009 vidíme nárůst nezaměstnanosti, což bylo způsobeno recesí, která se drží i v roce 2010. V roce 2011 je míra nezaměstnanosti stále vyrovnaná. Velký rozdíl je vidět mezi rokem 2007 a 2008 v počtu volných míst, a to pokles z 921 na 614 volných míst. Přesto největší propad přichází v roce 2009, ubývá dalších téměř 450 volných míst. S tím souvisejí i počty uchazečů na jedno pracovní místo. V roce 2009 se o jedno místo ucházelo 39 uchazečů, v roce 2011 došlo k poklesu na 29,9 uchazečů.

Následující tabulka ukazuje rozdíly nezaměstnanosti ve městech Ústeckého kraje.

Tab. 4. Průměrná míra nezaměstnanosti v Ústeckém kraji v letech 2008-2012 v %

	2008	2009	2010	2011	2012
Děčín	10,2	13,4	15,1	14,3	14,0
Chomutov	9,1	12,6	12,9	12,9	13,8
Litoměřice	7,6	9,6	10,6	9,8	10,6
Louny	8,0	10,6	11,7	11,7	12,3
Teplice	10,7	12,2	13,7	12,6	12,6
Ústí n/Labem	10,2	12,2	13,4	13,1	13,7
Ústecký kraj	9,9	12,4	13,4	12,9	13,3

Zdroj: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/casove_rady

Ústecký kraj je dlouhodobě vystaven vysoké nezaměstnanosti v porovnání České republiky. Z tabulky 4. je vidět vzrůstající tendence od roku 2008 v každém městě v kraji. Druhou největší nezaměstnanost nalezneme v Děčíně, dále je to samotné krajské město Ústí nad Labem. Přesto nezaměstnanost, která je v Mostě, je ještě vyšší, v roce 2012 dosahuje 15,5%¹⁹. Vzhledem k vysoké nezaměstnanosti samotného kraje a posléze v Mostě bylo pro výzkum vybráno právě město Most.

7.2 Sběr dat

K problematice nezaměstnanosti z genderové perspektivy bylo přistupováno kvalitativně, pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Před samotným vstupem do terénu byla stanovena témata, která měla být probrána během rozhovorů. Jejich řazení bylo upravováno podle průběhu rozhovoru.

¹⁹ http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/casove_rady

Hlubkové polostrukturované rozhovory byly zvoleny kvůli povaze výzkumu, kdy bylo důležité dotknout se několika základních témat, ale zároveň poskytnout prostor pro možné vyjádření samotných respondentů/tek.

Rozhovory byly zahájeny otázkami obecnějšího charakteru. Tedy délce nezaměstnanosti, poslední zaměstnání, vzdělání participanta/ky, atd. Dále bylo přistoupeno k otázkám vztahu jedince s okolím, proměny vztahů, reakce okolí na status nezaměstnaného, finanční stránka, změny aktivit a popis běžného dne participantů/ek. Poslední velkou oblastí byly samotné pocity participantů/ek. Tedy, jak na ně působí nezaměstnanost, jestli si to vůbec uvědomují, co se pro ně osobně změnilo, jak vidí budoucnost, atd.²⁰

7.3 Vstup do terénu

Během výzkumu bylo provedeno celkem třináct polostrukturovaných rozhovorů²¹. Bylo provedeno sedm rozhovorů s ženami a šest rozhovorů s muži. Pro tento výzkum bylo důležité, aby poměr rozhovorů byl vyrovnaný, a díky tomu bylo možné srovnání zkušeností mužů a žen.

Při oslovování jednotlivých komunikačních partnerů/ek bylo postupováno různým způsobem. Na počátku výzkumu bylo využito osobních kontaktů výzkumnice. Tímto způsobem bylo osloveno deset respondentů/ek, kteří byli požádáni o participaci na výzkumu. Někteří byli osloveni osobně, jiní e-mailem, kde jim bylo sděleno, čeho se výzkum týká a kolik času na rozhovor bude přibližně potřeba. Kladně odpověděli tři ženy a dva muži. S nimi byl posléze dojednáán termín rozhovoru.

²⁰ Více viz. příloha č.2

²¹ Nebo také rozhovorů pomocí návodu. Kdy návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci interview probrat. Tento návod má zajistit, že se skutečně dostane na všechny pro tazatele zajímavá témata. Je na tazateli, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které osvětlí daný problém. Zůstává mu i volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace. Návod pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale dovoluje dotazovanému zároveň uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti [Hendl, 2005: 174].

Další participanti/ky byli osloveni přes sociální síť tazatelky. Tedy přes rodinné známé, známé tazatelky, případně byli doporučeni samotnými participanty/kami. Tímto způsobem byli zajištěni zbývající komunikační partneři/ky.

Výběr respondentů/ek byl podmíněn nezaměstnaností delší než čtyři měsíce, aby bylo možné sledovat, zda má nezaměstnanost již dopad na různé sféry života participantů/ek. Např. změna jejich denního režimu, dopady na finanční zajištění, dopady na okolí, možné psychické dopady. Dále byl zohledněn poměr mužů a žen a lokalita.

Místa setkání, kde probíhaly rozhovory, byla různá. Ve většině případů, dali participanti/ky přednost vlastním bytům, popřípadě bytu výzkumnice, což bylo způsobeno tím, že se většina participantů/ek s výzkumnicí znali. Díky známému prostředí bylo jednodušší navození přirozené a nenapjaté atmosféry, což bylo důležité vzhledem k povaze výzkumu. Tímto způsobem proběhlo šest rozhovorů. Se čtyřmi ženami a dvěma muži. Zbylé rozhovory probíhaly v kavárnách nebo restauracích a to většinou dopoledne, kdy restaurace ještě byly prázdnější. Rozhovory byly zaznamenávány na nahrávací zařízení. Tato skutečnost byla participantů/kám oznámena ještě před začátkem samotného rozhovoru a také byli požádáni o souhlas. Kromě nahrávek byly pořízeny deníky s poznámkami, jak rozhovor probíhal, jak se participant/ka chovali a další poznámky k průběhu rozhovoru. Každý z participantů/ek byl informován o účelu výzkumu a hlavním tématu.

Participantům/kám byla zajištěna anonymita, proto jsou jejich jména pozměněna a také nejsou uváděni jejich poslední zaměstnavatelé, pouze pozice, kterou vykonávali. Přestože je uvedeno místo výzkumu, tak vzhledem k vysoké nezaměstnanosti v této lokalitě je anonymita participantů/ek zajištěna.

Délka rozhovorů byla různá. Nejkratší rozhovor trval třicet pět minut a nejdelší hodinu a půl. Nejčastěji byl kontakt navázán rychleji s ženami, které byly také ochotné déle a více do podrobností hovořit o situaci spjaté s jejich nezaměstnaností. Muži na většinu prvních otázek odpovídali stroze, ale

později se také o některých tématech rozhovořili. Přesto byla délka rozhovorů u mužů a žen vyrovnaná.

7.4 Průběh analýzy

Vzhledem k tomu, že je k problematice přistupováno kvalitativně, tak analýza rozhovorů probíhala již během sběru dat. Po každém rozhovoru byly pořizeny poznámky o délce rozhovoru, datu a samotném participantovi/ce.

Dalším krokem bylo přepsání rozhovorů. Rozhovory byly přepisovány v co nejkratší době po uskutečnění. Po přepsání byly případně okomentovány. Ve chvíli, kdy bylo pořizeno šest rozhovorů, tak bylo přistoupeno k analýze rozhovorů.

V první fázi byly rozhovory vytištěny a několikrát přečteny. Pomocí barev byly vyznačovány pasáže, které se v daných rozhovorech opakovaly, popř. podobaly. Když byla dokončena prvotní segmentace textů, tak byly jednotlivým pasážím přiřazeny kódy²². Dále byly vytvořeny kategorie²³. Tyto kategorie byly vytvořeny zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy. Pomocí těchto kategorií byly identifikovány hlavní témata, která se u žen a mužů objevovala. Takto bylo postupováno se všemi rozhovory.

Nakonec pomocí kategorií a stanovených témat byly vytvořeny tři oblasti, které se objevovaly ve všech rozhovorech a tím pádem mohly být dobře identifikovány. První oblast se týká obecných charakteristik nezaměstnanosti, kam patří kategorie jako hledání nové práce, změna přístupu k hledání nové

²² Kódování nám pomáhá data popsat. Kód je symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje. Kódy mají mít relevanci k výzkumným otázkám, konceptům a tématům. [Hendl, 2005: 228].

²³ V případě kategorií se hledají obecnější kategorie pro jistým způsobem si podobné prvky, jevy apod. Takové kategorie, pod které je možné zahrnout více případů a zároveň jsou dobře definovatelné, interpretovatelné. [Reichel, 2009: 166].

práce, atd. Druhá oblast se týká vlastních pocitů nezaměstnaných jedinců, kdy byly identifikovány podtémata - změna denního režimu, finanční stránka, psychická stránka. Poslední oblastí jsou vztahy s okolím, kde byla identifikována podtémata - vztah s partnerem, vztah s dětmi, blízkými příbuznými a vztahy s okolím.

8 ANALÝZA

8.1 Jsem nezaměstnaný

Nezaměstnanost zasahuje všechny oblasti života jedince. Ať už se jedná o psychickou, fyzickou nebo kulturní stránku. Nezaměstnaný jedinec je často vystavován velkému tlaku okolí, pro které je v tu chvíli neproduktivním jedincem. Jak už bylo zmíněno, všichni komunikační partneři/ky jsou nezaměstnaní nedobrovolně, proto v rámci této studie budu pracovat pouze s nedobrovolnou nezaměstnaností.

Ztráta zaměstnání neznamená jen ztrátu statusu spojeného obecně s faktem „mít zaměstnání“ a konkrétně povahou tohoto zaměstnání. Znamená také přijmout nový status (nezaměstnaného), status inferiorní (podřadný), spojen i s určitými nepříjemnými povinnostmi [Mareš, 1998: 88]. Což je pro většinu nezaměstnaných velkým problémem. Pokud se zaměříme na chápání nezaměstnanosti muži a ženami, pak můžeme sledovat odlišnosti, které se se statutem nezaměstnaného pojí.

„Být nezaměstnaný je hodně jiný. Když si vezmu, že jsem byl zvyklý ráno vstávat a jít do práce, tak teď najednou nemusím nic. Ale právě to mě ubíjí. Je hrozný vidět manželku, jak se ráno obléká a jde do práce a já tu zůstávám. Když vím, že chodit do práce chci, ale oni mě nikde nechtějí.“ (Josef, 54 let)

Většina mužů odkazovala hlavně na jejich touhu chodit do práce. Dále zmiňovali pocity, které je provází, když vidí ostatní členy rodiny, jak ráno odcházejí do práce. Také se ukázalo, že důležité je pro ně, aby je jejich okolí vnímalo jako ty, kteří si práci nalézt chtějí, ale zatím pro ně není. Hlavně mezi známými se snažili tohle téma často zmiňovat a také díky tomu zjišťovat informace o možných pracovních pozicích. Hůře se se statutem nezaměstnaného vyrovnávali starší muži, pro které je práce jedním z hlavních smyslů života. Mladší účastníci se také cítili méněcenní, přesto byl jejich postoj k nezaměstnanosti méně striktní než u starších mužů.

Ženy nezaměstnanost vnímají také jako velmi negativní zkušenost jako je tomu u mužů, ale přesto se k ní staví jiným způsobem.

„Samozřejmě, že bych chtěla chodit do práce, hodně mi chybí kontakt s lidmi. Ale zase dcera začala chodit do školy, a když jsem teď doma, tak se jí může hodně věnovat. V první třídě je to důležitý. A kdybych chodila do práce, tak bych se jí tolik věnovat nemohla, protože když bych se vrátila z práce, tak bych se starala o domácnost a na ní by mi zbývalo málo času.“ Petra, 34 let

I další participantky zmiňovali výhody, které jim nezaměstnanost přinesla. Buď to byla možnost starat se o děti, nebo o domácnost. U mladších bezdětných participantek to byla možnost více se věnovat dalšímu studiu. Tedy jak je vidět, ženy také pociťují nezaměstnanost jako negativní zkušenost, ale zároveň jim nezaměstnanost umožňuje věnovat se jiným aktivitám, a proto je pro ně méně stresující než pro muže. Zde se také může odrážet historický vývoj trhu práce. Kdy segregace pracovního trhu podle pohlaví a oborů neznamená prostou specializaci mužů a žen v odlišných oblastech lidské činnosti. Sféry považované za ženské a mužské jsou hodnoceny rozdílně a přinášejí mužům a ženám odlišný status (Hendlová 2007). Což může být jeden z důvodů, proč ženy status nezaměstnaného jedince vnímají jinak než muži. Dalšími důvody může být i dělení pracovního trhu, podle kterého je možné sledovat segregaci, např. na duální trh práce²⁴ nebo vnitřní a vnější trh²⁵. Pokud přijde muž o pracovní místo, kde zastával vysoký a uznávaný pracovní post, pak dochází k vnímání ztráty zaměstnání jako vysoce negativní zkušenosti, která s sebou kromě ztráty finančního zajištění přináší ztrátu statusu a identity, kterou si muž vybudoval díky pracovní pozici. V opačném

²⁴ Trh je rozdělen na primární a sekundární sektor, kdy v primárním jsou zastoupena zaměstnání, která nabízejí vyšší mzdu, dobré pracovní podmínky, stabilitu zaměstnanosti a možnosti kariérního postupu. Sekundární pak nabízí povolání přesně opačná [Křížková, 2009: 33].

²⁵ Klíčový je zde koncept síťování, ke kterému mají obecně lepší podmínky muži, kteří svou kariéru častěji nepřerušují a tráví v práci dlouhou dobu a často i další mimopracovní čas se spolupracovníky a nadřízenými [Křížková, 2009: 33].

případě, když dochází k ztrátě zaměstnání u žen, které nejsou zaměstnané v tolika případech ve vysokých pozicích, tak ztráta statusu zaměstnaného člověka není tak silným imperativem, jako v případě muže. Ženy vnímá nezaměstnanost jako negativní zkušenost, ale zároveň se snaží hledat jinou cestu využití „volného“ času a vidět v této situaci i jistá pozitiva.

8.2 Změna struktury času

Další výraznou změnu, kterou nezaměstnaní pociťují je změna struktury času. Rozbití časové struktury dne a změny ve vnímání času jsou považovány za jeden z nejvýraznějších psychologických důsledků nezaměstnanosti [Mareš, 1998: 77]. Opět zde můžeme sledovat rozdíly u mužů a žen. Jak se ukázalo i v jiných studiích, např. v Marienthalu. Čas v Marienthalu měl duální povahu: byl odlišný pro muže a pro ženy. Pro muže rozdělení času do hodin ztratilo veškerý význam. Z jednoho sta mužů 88 nenosilo hodinky a pouze 31 z nich hodinky vůbec doma mělo. Jedinými referenčními body pro ně byly vstávání, oběd, ulehnutí k spánku [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 67]. Často dochází ke změně činností v domácnosti, když jsou nezaměstnaní muži. Činnosti, které byly dříve výhradně ženské, v nezaměstnanosti vykonávají i muži.

„No tak v sedm hodin vstávám, protože jsem už totálně přespáný. Pak se jdu vykoupat, vyčistit zuby, (smích). Dám si kafe a pustím počítač, podívám se na stránky všechny jobs, práce, úřad práce, atd., když tam byla nabídka, tak se hned sbalím a jedu tam, když to bylo někde blíž, když to není blíž, tak tam pošlu životopis. To mi každý den trvá tak do půl desátý, pak většinou uklízím, utírám prach, vytírám, luxuji, umývám nádobí, pak tak dvanáct a pak je jedna a tak se nudíš prostě no. No a každé den je to dokola, nuda, akorát když odpoledne přijde přítelkyně, tak je to jiný, mam najednou jako co dělat, jo jdeme ven, nakoupit, hlavně si s někým můžeš pokecat, připravím jí večeři, pak koukáme na telku nebo na comp a jdeme spát. Chodím spát brzo, protože ona ráno vstává a mě to zase samotného nebaví a tak pořád dokola.“ (Petr, 23 let)

I další účastníci zmiňovali, že vykonávají činnosti, které před tím dělaly jejich partnerky. Nejčastějším důvodem byl přebytek času, se kterým nevěděli,

jak naložit. U většiny participantů také jejich denní rozvrh byl podřízen rozvrhu jejich partnerky. Zároveň, ale nově získaný čas nikdo z participantů nevyužil k novým aktivitám. Expanze volného času v nezaměstnanosti má jiný charakter než rozšiřování jeho rozsahu u pracující populace. Parker (1971) zdůrazňuje vzájemnou závislost volného času a práce. Hodnota volného času spočívá v naší kultuře v útěku a v relaxaci od práce [Parker 1971 in Mareš, 1998: 77]. Stejně tomu bylo i v Marienthalu. Lidé nevyužili svůj čas k rozvíjení aktivit, např. návštěvy v knihovně, kině, apod. Jahodová (1987: 59) tvrdí, že právě neomezené množství volného času paradoxně nezaměstnaným význam zabraňuje v tom, aby ho využívali.

Chápání času u žen, bylo odlišné než u mužů. Všechny participantky uvedly, že jejich den je naplněn péčí o domácnost a rodinu. I další autoři tvrdí, že ztratí-li žena práci, na změnu její role se nahlíží jinak než na změnu role muže jako živitele rodiny. Rodina podle některých autorů představuje pro ženu alternativní pracovní pole, které tlumí zátěž z nezaměstnanosti. V. Brandes dodává, že žena má vždy možnost stáhnout se v době ztráty práce do rodinné oblasti a najít tam seberealizaci. Nezaměstnanost ženy je tedy z tohoto pohledu méně zatěžující než nezaměstnanost muže, a to z finančního hlediska i pro rodinu [Brandes 1977 in Buchtová 2002: 100].

„Každý den je prakticky stejný. Ráno vstanu, vzbudím děti a připravím je do školy, když odejdou, tak si udělám doma, co potřebuju, uklidím, uvařím, někdy upeču, podle toho, jak se mi chce. Potom, když mám ještě čas, tak kouknu na internet, jestli tam není nová práce. Potom jdu někdy nakoupit a vyzvednu děti ve škole. Pak děláme úkoly, počkáme, až přijde manžel a jdeme ven nebo trávíme čas nějak jinak. Pak připravím večeři, uložím děti a koukáme s manželem na televizi.“ (Renata, 38 let)

Jak je vidět, tak ženy mají jiný rozvrh než muži. Hlavní rozdíl, který se objevil u žen a mužů, byl čas věnovaný hledání práce. U mužů to byla jedna z priorit dne. Ženy ji také zmiňovali, ale spíše jako výčet jedné z aktivit, které za den mají. Rozdíl se objevil u participantek, které byly svobodné a neměly přítele, případně bydlely doma. U těch bylo hledání práce také důležité jako u mužů. Je tedy vidět, že ženy, které mají děti, chápou nezaměstnanost jinak,

než svobodné ženy a muži. Struktura dne se poté zcela přizpůsobuje běhu rodiny a veškerý volný čas je věnován péči o domácnost a rodinu. Ne jako u mužů, kteří se sice také starají o domácnost více než před tím, ale není to náplní celého jejich dne.

8.3 Finanční stránka

Jedním z nejvíce pociťovaných důsledků nezaměstnanosti je ztráta finančního příjmu, a to pro celou rodinu. I když se dnes ztráta práce už nemusí rovnat bídě, stále se i v dnešních podmínkách s rostoucí dobou nezaměstnanosti vyhrcoje finanční strádání. W. W. Daniel (1974) a A. Sinfield (1974) došli ve svých výzkumech k závěru, že deprivace nezaměstnaných byla a je převážně hospodářské povahy [Daniel, Sinfield 1974 in Buchtová 2002: 100]. Finanční obavy často způsobují zátěž i nepřímo. Všichni z participantů/ek uvedli zhoršení finanční situace při ztrátě zaměstnání. Zhoršení finanční situace se objevovala v různých časových intervalech po ztrátě zaměstnání. Někteří participantí/ky získali od svého zaměstnavatele odstupné, protože byli propuštěni kvůli snižujícím se stavům. U těchto participantů/ek došlo k pocítění ztráty pravidelného pracovního příjmu později.

Opět je zde rozdíl v chápání mužů a žen. U většiny participantů byly jejich příjmy vyšší než jejich partnerek, takže došlo ke ztrátě většího finančního příjmu rodiny. Vzhledem k tomu, bylo nutné rodinné výdaje ihned přizpůsobit.

„Finanční stránka je hodně cítit, přestože jsme dostali nějaké odstupné, tak vzhledem k tomu, že zároveň nemáš nárok na podporu, tak jsem musel přemýšlet, jak s těmi penězi naložit. Jako první musíš zaplatit všechny poplatky, pak jídlo a nakonec nějaké nadbytečné věci, jako zábava, koníčky atd. Nejhorší na tom je, že jako chlap se možná nebudu schopný postarat o svojí rodinu.“ (Vašek, 49 let)

Všichni participantí zmiňovali jejich povinnost vůči rodině a neschopnost plnit si své závazky. Zároveň si uvědomovali, že pokud budou nezaměstnaní delší dobu, pak tím bude trpět i jejich rodina a ne pouze jen oni. Vzhledem k tradičním vzorcům ve společnosti, kde jsou muži chápáni jako živitelé rodin,

byla nezaměstnanost brána z pohledu mužů jako osobní neschopnost finančně zajistit svou rodinu. Dalším vysvětlením, proč ženy a muži chápou rozdílně ztrátu zaměstnání z hlediska finančních důsledků, je rozdílné odměňování mužů a žen. Ženská práce je na trhu pracovních sil levnější než práce mužů, a zároveň o pohlaví existují ve společnosti stereotypy – např. zaměstnavatelé často usuzují o kvalitách jednotlivce podle příslušnosti k pohlaví. Pokud jsou ženy odměňovány jinak než muži, častěji nižšími platy, pak je jejich chápání ztráty zaměstnání jiné, a to hlavně z hlediska ztráty finančního zajištění.

Během rozhovorů byly otázky o finanční stránce pro muže značně nepříjemné. Odpovídali strohými větami a obecně. Nezaměstnanost není prožívána jednotným způsobem a v jejím vlivu na člověka je možné identifikovat několik zprostředkujících faktorů. Lidé s větší oddaností svému zaměstnání většinou vykazují horší duševní zdraví během ztráty práce. Nezaměstnaní muži středního věku trpí většími psychickými problémy než mladší a starší skupiny, což odráží jejich vyšší odpovědnost a finanční závazky vyplývající z jejich role v rodině [Buchtová 2002:104].

Oproti tomu ženy byly sdílnější, hlavně v důsledcích, které ztráta finančního zajištění pro jejich rodinu s sebou přináší. Stejně jako u mužů si ženy uvědomovaly důsledky, které s sebou nezaměstnanost přináší z hlediska finančního zabezpečení. Nejvíce ztrátu jednoho příjmu pocítovali ženy s dětmi.

„Teď když jsem bez práce, tak se snažím šetřit, kde se dá, hlavně na sobě. Dříve jsem byla zvyklá si zajít k holiči, na kosmetiku, popovídat si na kávě s kamarádkami. Teď už některý věci nedělám vůbec, nebo jen občas. S kamarádkami se navštívíme doma, abychom neutráceli za kafe apod. Hlavně chci, aby se to co nejméně dotklo dcery. Navštěvuje několik kroužků a chci, aby z nich nemusela odejít. Je teda pravda, že něco omezit musíme, ale snažím se to zatím minimalizovat.“ (Petra, 34 let)

I ženy, které jsou bezdětné, se k finanční stránce vyjadřovaly mírněji než muži. Většinou zmiňovaly omezení svých aktivit. Také zmínily možnost finanční pomoci ze strany rodiny, což žádný z mužů nezmínil. Také ženy, které

mají manžela nebo partnera, zmiňovaly určitou finanční jistotu, kterou jim jejich partner zajišťuje, což opět u mužů nebylo.

Finanční stránka je natolik důležitou součástí, že kvůli penězům nejčastěji dochází u participantů/ek k hádkám. Hlavně ženy zmiňovaly zvyšující se tendenci k hádkám s partnerem s prodlužující se dobou nezaměstnanosti.

„Je pravda, že se teď s manželem víc hádáme. Je to hlavně kvůli penězům, prostě jeden plat je cítit, že chybí. Ze začátku to šlo, myslela jsem, že budu nezaměstnaná maximálně pár měsíců, ale postupně se to zhoršovalo. Když jsem přišla o jakýkoli příjem, tak to bylo nejhorší. Máme nějaké půjčky, takže někdy je hodně těžký to dát všechno dohromady. Psychicky už na tom nejsem zrovna dobře. Do důchodu mam ještě daleko, práci si najít nemůžu, brigády sice jsou, ale není to nic stabilního.“
(Zdeňka, 54 let)

Dlouhodobá ztráta práce postupně oslabuje důvěru ve vlastní profesionální i osobní schopnosti, lidé ztrácejí sebeúctu. Dlouhodobě nezaměstnaný člen rodiny ovlivní rodinné soužití. Protože tato situace prověřuje kvalitu rodinných vztahů [Buchtová 2002: 106-107]. Nezaměstnanost může narušit i zcela rozbít vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Smith (1987:131) uvádí čísla z britského statistického úřadu, podle nichž je ve všech věkových skupinách nezaměstnaných míra rozvodovosti dvojnásobná ve srovnání s celostátním průměrem.

8.4 Psychická stránka

Další oblastí, která se prolíná všemi ostatními, je psychická stránka jedinců. Jak už bylo zmíněno, psychická stránka se mění v průběhu nezaměstnanosti. Je závislá na mnoha faktorech, délce nezaměstnanosti, vztahu s okolím, finanční situaci a hlavně je silně individuální. Jahodová (1988) poznamenává, že psychická deprivace je vysvětlována obvykle náhlým poklesem životní úrovně a chudobou po vyčerpání nároků na podporu [Jahová 1988 in Mareš 1998: 85]. Přestože dnes již většina jedinců neupadá do chudoby, je pro ně nezaměstnanost důvodem k obavám a starostem.

Jahodová dále obrací pozornost zejména k vlivu vyloučení člověka z institucí, které před ztrátou zaměstnání v jeho životě dominovaly, a s tím souvisejícímu rozbití navyklé životní rutiny [Jahová 1988 in Mareš 1998: 85].

Participant/ky často vypovídali, že vzhledem ke sníženým finančním prostředkům musí omezit své aktivity, které do té doby prováděli. Nejčastěji se jednalo o navštěvování kaváren, zábavných klubů, sportovních aktivit, dále museli omezit nákupy oblečení a kosmetiky. Omezení aktivit, které do té doby vykonávali, znamenalo omezení setkávání se s přáteli či kolegy.

„Než jsem přišla o práci, tak jsem hodně chodila do posilovny a plavat. Taky jsme byly s kamarádkami zvyklé si chodit někam pokecat a bavit se. Vzhledem k tomu, že nemám přítele, tak to pro mě bylo i místo, kde jsem se mohla s někým seznámit. Teď jsem toho musela hodně omezit, takže jsem pořád doma. Někdy chodím k našim nebo kamarádky ke mně. Ale už to není stejný. Chybí mi práce, ale i to, co jsem díky ní mohla dělat.“ (Elena, 28 let)

I další participantky, které jsou bezdětné, vypovídaly stejně. Ony tedy neztratily jen práci, ale také možnost se setkávat s přáteli a známými, chodit se bavit. Ženy, které mají děti, nebyly tak přímo zasáhnuté nemožností odejít mimo domov, protože se realizovali skrze svou rodinu, volný čas trávil s dětmi a partnerem. Přesto i ony pociťovaly vyloučení z komunit, které během zaměstnání navštěvovaly. Eisenberg s Lazarsfeldem (1938) konstatují, že stav nezaměstnanosti je spojen i s větší emocionální nestabilitou. Smysl pro proporce je podlomen, jsou ohroženy hodnoty jedince a jedinec nejen ztrácí svou cenu ve vlastních očích, ale vnímá i ztrátu své ceny v očích ostatních. Díky tomu, se v něm rozvíjejí pocity podřadnosti, ztrácí sebedůvěru a obecně je ohrožena jeho morálka.

Také participant se cítí vyloučení, většina z nich musela omezit své aktivity, hlavně sportovní a zábavné. Někteří se přeorientovali na aktivity, které nejsou nutně závislé od finanční stránky, např. místo posilovny začali běhat. Psychická stránka jednotlivců je v době nezaměstnanosti hodně důležitá hlavně v přístupu k hledání nové práce a také k celkovému přístupu

nezaměstnanosti. Pokud jedinec přistupuje k hledání práce odevzdaně, pak je jeho psychický stav špatný, často trpí depresi, nevidí žádnou budoucnost, spíše se zaměřuje na přítomnost.

Důležité jsou také samotné pocity participantů/ek jako nezaměstnaných jedinců. Zde lze opět nalézt rozdíl mezi muži a ženami. Participantů často vyprávěli, že se cítí špatně, nevyužití a stresování neustálým posedáváním doma.

„Jako mě to vadí, že ten volný čas mám, já nejsem ten, kdo by chtěl být doma, jako v tomhle mi to hodně vadí, protože jsem úplně zbytečněj teď.“ (Petr, 24 let)

Pocity zbytečnosti a deprese u mužů mohou být způsobeny historickým pojetím trhu práce. Stereotypní vnímání mužské role v rodině – role živitele – muže legitimizuje k vyšším výdělkům. Ann Witz (1992) definuje patriarchát jako celospolečenský systém genderových vztahů mužské dominance a ženské podřízenosti a způsoby, kterému je mužská moc institucionalizovaná na různých úrovních a v různých oblastech společnosti. Patriarchální struktura je natolik zakořeněna ve struktuře naší společnosti, že je jedním z hlavních předmětů socializace [Witz 1992 in Křížková 2007: 25].

Oproti mužům se ženy dokáží uchýlit do sféry, která jim v minulosti byla vlastní. A to do sféry péče o domácnost a rodinu. Proto jejich výpovědi nejsou natolik radikální jako u mužů. Samozřejmě, že je práce pro ně velmi důležitá jako pro muže, ale zároveň dokáží najít náplň dne a smysl života i jinde.

8.5 Vztahy s okolím

Nezaměstnaností nejsou zasaženi pouze nezaměstnaní jedinci. Společně s nimi jejich situaci prožívají i jejich rodiny, blízcí, partneři/ky. Rodina může být pro nezaměstnaného velkou motivací, aby si hledal novou práci. Zároveň, ale také rodina může být závazkem, který jedinec pociťuje a vůči kterému se cítí odpovědný. Rodina má ale také velkou možnost nezaměstnaného podporovat a ulehčit mu zkušenost s nezaměstnaností.

Stejně tak, jako se nezaměstnanost dotýká jednotlivce v mnoha oblastech, tak se dotýká i jeho nejbližších. Už bylo několikrát zmíněno, že pokud jedinec přišel o práci, tak musel některé aktivity přizpůsobit ztrátě finančního příjmu. Také bylo zmíněno, že nezaměstnanost má vliv na vztahy mezi partnery, opět z hlediska finančního zajištění rodiny. Někteří participant/ky zmiňovali větší časové možnosti, které můžou věnovat rodině nebo partnerovi. Proto je na místě zajímat se také o rodinu a okolí nezaměstnaného, protože jsou navzájem provázáni a zkušenost s nezaměstnaností prožívají společně.

Většina participantů viděla svůj vztah s okolím jako téměř nezměněný. Změnu ve vztahu k rodině většinou zaznamenali v rámci domácích prací, které si nyní více dělají, protože mají více času.

„Mám skvělou přítelkyni, která mi se vším pomáhá. Ví, že je pro mě hrozné být doma a nemoci zabezpečit svoji rodinu. Je pravda, že čím jsem déle bez práce, tak je pro mě ještě víc důležitá.“ (Tomáš, 44 let)

Zajímavé bylo, že v případě mladších participantů se kromě partnerky ještě přidával strach rodičů.

„Tak rodičům to vadí, že jsem bez práce. Takže rodinu to určitě zasáhlo, to se mnou prožívají, mi máma pomáhá hledat práci, ale naštěstí jsme se zatím do žádný špatný situace nedostali. Tak je asi normální, že našim to vadí, hlavně kvůli tomu, že jsem mladý a jakoby nemam ještě ustálený život, jako svůj byt, rodinu atd. i když podle mého názoru je to lepší, než přijít o práci, když má člověk závazky.“ (Petr, 24 let)

Přesto se může stát, že muži cítí ztrátu své autority ve chvíli, kdy nejsou schopni finančně zabezpečit své rodiny. Obzvláště je to živé v tradičněji orientovaných rodinách založených na představě muže jako živitele rodiny. Nezaměstnanost se dotýká i vnitřních pravidel fungování rodiny a domácnosti, zejména dělby rolí a činností v rodině [Mareš, 1998: 80].

Participant/ky zmiňovali jejich vztah k domácím pracím, kterým se věnovali více než před tím, což vyplňovalo jejich volný čas, alespoň z části.

Participantky také zmiňovaly důležitost podpory od rodiny, možné ve větší míře než muži. Kladly důraz hlavně na partnery a své rodiče. Rodiče je v mnohých případech podporovali i finančně. Ženy, ale také mluvily o neshodách, které kvůli nezaměstnanosti vznikly.

„Pravdou je, že když jsem teď doma, tak musím mít domácnost více pod kontrolou... manžel mi dříve pomáhal s některými činnostmi, jako nákupy, úklid, atd., ale teď když mám „více času“, tak už mi nepomáhá. Což mi trochu vadí a občas se kvůli tomu pohádáme. Je docela nepříjemné pak slyšet, že já jsem ten, kdo je doma a on chodí do práce a je unavený. Bohužel si neuvědomuje, že já jsem taky unavená, hlavně psychicky.“ (Renata, 38 let)

Přesto ve většině případů byl partner nebo manžel, stejně jako u mužů, velkou psychickou podporou. Všechny participantky zmiňují také mezigenerační solidaritu, která pochází hlavně od jejich rodičů. Což u mužů nebylo zjištěno. Pomoc pro muže přichází v podobě obav, psychické podpory a pomoc při hledání práce. U žen je to rozšířeno o pomoc s rodinou (hlídání dětí, uvaření), domácností (některé participantky zmiňovaly, že jejich matky jim nakupují) a také finanční pomoc.

Dále vdané ženy zmiňovaly, že se snaží doma navodit atmosféru, aby nezaměstnaností nebyly zasaženy děti. Ale zároveň je také zmiňují jako velkou oporu a momentální smysl života. Také studie, jako např. Marienthal ukazují, že nezaměstnanost vede ke zlepšení vztahů mezi manželem a manželkou jen naprosto výjimečně. Některé participantky uváděly, že jejich partneři pomáhají s domácností a dětmi ještě méně, než před jejich ztrátou zaměstnání. Uváděné důvody souvisely s „volným“ časem, který participantky díky své nezaměstnanosti získaly. V opačném případě, při ztrátě zaměstnání u mužů, takovéto změny nenastaly. Dále vztahy rodičů s dětmi nezaznamenaly žádné výrazné změny. Ukázalo se tedy, že osobní vztahy jsou v těchto podmínkách stabilnější než vztah k práci či sociálním institucím [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 86].

8.6 Hledání nové práce

Nezaměstnanost je pro většinu jedinců, kteří se s ní setkají, hrozba, která je ohrožuje po celou dobu jejich profesního života. V poslední době je zkušenost s nezaměstnaností více než reálná pro čím dál tím více osob, ale často má také dlouhodobější charakter. Lidé cítí odpovědnost za své životy a tak často přijímají ztrátu zaměstnání jako svou osobní prohru nebo dokonce cítí vinu.

Přesto, když ke ztrátě zaměstnání dojde, pak je velmi důležitý přístup k hledání nového pracovního místa. U většiny komunikačních partnerů/nerek se objevoval názor, že ztráta zaměstnání je jedna věc, ale nalezení nové práce a udržení si pracovního místa věc druhá. Vzhledem k tomu, že všichni komunikačních partneři/ky byli nezaměstnání nedobrovolně, tak individuální přístup k vyhledávání nových pracovních příležitostí bylo stěžejním tématem.

Ve většině případů jedinci vyhledávají pracovní nabídky pomocí internetových serverů specializujících se na tuhle aktivitu. Dále se zaměřují na nabídky od svého okolí, kdy ve většině případů, také minulé zaměstnání bylo sehnáno přes sociální sítě jedinců. Postupem času, ale tyhle možnosti přestávají aktérům stačit a vyhledávají další možnosti.

„Tak nejdřív jsem šel po tom, co umím nebo co jsem dělal. Protože ve většině případů chtějí praxi v oboru, takže fakt nemá smysl se hlásit na pozici u který vím, že jsem úplně mimo. Sice mám hotelovku, ale zatím jsem nechtěl jít někam za bar nebo restaurace, takže jsem spíš šel po tom, co by mě mohlo bavit. Takže jsem šel po prodavačích, já nevím, nějaký dispečery ve fabrikách, prostě tam, kde jsem měl nějakou šanci. Občas poslal nějakou nabídku, který se vymykala, ale to je výjimka, protože vím, že bych neměl šanci. Pak jsem i rozšířil místa, kde hledám. Už to není jenom Most a okolí, ale téměř celej Severočeském kraj, jako Ústí, Teplice, Louny, Žatec, prostě to, co je dostupný časově, ale taky finančně kvůli benzínu.“ (Míra, 23 let)

I u ostatních komunikačních partnerů/ek se ukazoval podobný vzorec. Ve chvíli, kdy po pár měsících nenašli novou pracovní pozici, tak rozšiřovali

prostor, přidávali obory, kde neměli praxi, často také snižovali nároky na pracovní nabídky, ale také na finanční ohodnocení.

„Je těžké si v Mostě klást vysoké nároky na práci, buď máš dobré kontakty nebo hold musíš trochu ustoupit. Problém je, že někdy už ani nemáš kam ustupovat. Mám hodně známých, kteří pracují za malé peníze, ale mají aspoň nějaký, mají prostě práci. Když ty servery otevírám, tak pořád tak nějak doufám, že zrovna dneska se tam objeví nabídka pro mě, odepisuju vážně snad už na všechno, ale když ti náhodou odpoví, tak je to spíš zázrak.“ (Vašek, 49 let)

Vyhledávání práce bylo jednodušší pro jedince, kteří s nezaměstnaností již měli svou zkušenost. Nebyli překvapeni nabídkou pracovních pozic, délkou hledání ani přístupem institucí. Také hned od počátku nezaměstnanosti vyhledávali práci více způsoby. Jedinci, kteří se s nezaměstnaností setkali poprvé, vyhledávali z počátku pracovní nabídky hlavně přes internet a známé. U jedinců, kteří se s nezaměstnaností setkali opakovaně, tak rozesílali své životopisy i firmám, které žádné pracovní nabídky na internetových serverech neměli, případně vyhledávali inzeráty přímo v pobočkách firem, obchodů apod.

„Už mám tu zkušenost, že nemůžeš nic nechat náhodě. Je lepší to zkusit, třeba i tam, kde nikoho právě nehledají, protože často dneska firmy vypisují výběrová řízení v rámci své firmy a ani to nikam nevyvěšují, takže máš šanci buď přes známé, nebo se jim zalíbí tvůj životopis. Ale taky je dobrý, že si tě uloží do databáze a nikdy nevíš, třeba se jednou ozvou se super nabídkou.“ (Roman, 53 let)

Další možností, která je pro každého nezaměstnaného přístupná, je pomoc od úřadu práce²⁶. Přesto jak se ukázalo, tak komunikační partneři pomoc úřadu práce příliš neoceňují.

²⁶ Úřad práce plní úkoly v těchto oblastech:

- a. zaměstnanosti,
- b. ochrany zaměstnanců při placení neschopnosti zaměstnavatele,
- c. státní sociální podpory,
- d. dávek pro osoby se zdravotním postižením,

„Pomoc od úřadu práce nebyla žádná. Jo byla jedna nabídka. Jsem tam přišel a pani na mě: „Mam tady údržbáře.“ Jako víš, co kohoutek opravím, ale jako žádná velká sláva to není. A pak mi říká: „Osm tisíc hrubýho“. Tak jsem jí odpověděl: „Co jste říkala mladá pani? Já mam jenom sedm a půl tisíce nájem. Tak já byl na tom úřadě zatím jenom dvakrát. Já jsem se zaregistroval v září, pak jsem tam byl v listopadu a pak v lednu. V listopadu mi nic neřekla v lednu mi nabídla údržbáře.“
(Petr, 24 let)

I další komunikační partneři/rky měli podobné zkušenosti. V některých případech byly jedincům nabídnuty rekvalifikační kurzy. Ale podle jednotlivých výpovědí se ukázalo, že pracovní nabídky byly buď minimální nebo neodpovídající kvalifikaci jedinců. Přesto u mužů docházelo k nabídnutí, alespoň nějaké pracovní činnosti, častěji než u žen. Jedna z komunikačních partnerek se také setkala s reakcí, kdy jí pracovnice úřadu naznačila, že má manžela, který se o ní může postarat, takže je důležitější, aby práci našli lidé, o které se nemá kdo postarat.

Jak je vidět, tak hledání nové práce se stává pro nezaměstnané prioritou číslo jedna. Stejně jako oslovení potenciálních zaměstnavatelů je důležitý i samotný pohovor. Většina komunikačních partnerů měla zkušenosti s pracovními pohovory už z minulosti. Přesto, jak se ukázalo, tak dostat se na pracovní pohovor nebylo jednoduché.

-
- e. příspěvku na péči a inspekce poskytování sociálních služeb
 - f. a pomoci v hmotné nouzi,
v rozsahu a za podmínek stanovených zákonem o zaměstnanosti, zákonem o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů, zákonem o státní sociální podpoře, zákonem o poskytování dívek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, zákonem o sociálních službách a zákonem o pomoci v hmotné nouzi.

Zdroj: Integrovaný portál MPSV – dostupné z <http://portal.mpsv.cz/upcr/oup>

V definici aktivit ÚP, které ÚP vykonává, není přímé zmínění pomoci při hledání nového pracovního místa.

„Problém je, že když tam přijedeš, tak už jsou obsazený nebo nejsou aktuální. Oni to tam dají, ale prostě nejsou aktuální, teda to se stalo mě, že jsem to našel, přijel jsem tam tři dny nebo dva po tom, co ten inzerát tam byl podaný a už se se mnou nikdo nebavil, tak jim je to jedno.“
(Petr, 24 let)

Největším problémem, který je zachytitelný u mužů i žen je nízká odezva na rozeslané životopisy. Nejenže nezaměstnaní nemají možnost prokázat své kvality osobním pohovorem, ale zároveň se zde po delším čase začínají projevovat psychické následky spojené s deprivací a odevzdaností.

Jak se ukázalo i v jiných studiích, tak např. ve studii Marienthal výzkumníci identifikovali čtyři typy rodin a jejich reakce na deprivaci způsobenou nezaměstnaností. Jednalo se o rodiny rezignované, kdy těmto rodinám chybí plány do budoucnosti, nemají ani představy o ní, a ani v ni nedoufají. Druhým typem byly rodiny nezlomené, kdy pro je ně typická péče o domácnost a o děti, mají subjektivní pocity relativního dostatku, aktivity a plány do budoucnosti. Dále byly identifikovány rodiny zoufalé, u kterých byla domácnost udržována v pořádku, a o děti bylo pečováno. Přesto rodina pociťovala bezmocnost, deprese a zoufalství. Členové těchto rodin se žádným způsobem nepokoušeli nalézt práci nebo zlepšit svou situaci. Poslední, čtvrtou skupinou, byly rodiny apatické. Hlavním znakem je absence spořádané domácnosti. Objevovala se zde apatie, ignorance, pasivita. Opět zde chyběla jakákoli reakce na situaci či jakékoli úsilí [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 52-54].

Přestože v případě studie v Marienthalu byla nezaměstnaností skutečně postižena celá rodina a v předkládaném výzkumu je nezaměstnaný jeden z partnerů, popř. svobodný jedinec, pak přístup komunikačních partnerů k hledání nového pracovního místa by se dal rozdělit do podobných kategorií, které byly identifikovány Jahodovou, Lazarsfeldem a Zeiselem. Ve většině případů bych komunikační partnery zařadila do kategorie nezlomené, jednalo by se o tři mladší muže, u kterých se jedná o první zkušenost s nezaměstnaností a zároveň se zatím nejedná o dlouhodobou nezaměstnanost. Také u žen převládá nezlomený přístup k reakci na depresi

ohledně nezaměstnanosti. Opět jsou to mladší participantky, které mají první zkušenost s nezaměstnaností. Stále je z jejich výpovědí cítit, že neztrácejí naději na nalezení nové práce a hlavně mají plány do budoucnosti.

„Samozřejmě je hrozný, když se ti neozvou a ty pořád čekáš a doufáš, že snad už dneska se něco změní. Ale tak mohlo by být i hůř, když někdy vidím jiný lidi, který mají rodiny a závazky, který najednou nemůžou plnit, tak si říkám, že jsem na tom ještě dobře.“ (Míra, 23 let)

Do kategorie rezignovaných by z mých komunikačních partnerů patřili hlavně starší osoby, a to jak ženy, tak muži. Hlavní příčinou depresí, které je provázejí, je ztráta nadějí na nalezení budoucího pracovního místa kvůli jejich věku.

„Už několikrát jsem se setkala se zaměstnavateli, kteří mi nepřímo naznačili, že bych sice vyhovovala požadavkům, ale že dají přednost nějaké mladší. Když se ti to stane poprvé, tak to hodíš za hlavu, ale když se to opakuje pořád dokola, tak ztrácíš sílu, tam vůbec jít. Někdy se vážně musím přemlouvat, abych na ten pohovor šla, hlavně když to jsou pozice, kde vím, že tam bude hodně mladších než jsem já a že to vlastně nemá smysl.“ (Zdeňka, 58 let)

Žádný z komunikačních partnerů/ek nevykazoval charakteristiky zoufalých nebo apatických rodin. Což může být způsobeno podporou manželů/ek nebo partnerů/ek. Tedy jak je vidět, tak komunikační partnery/ky lze rozdělit do dvou skupin, kdy buď jsou odhodlaní si nalézt novou práci a také jejich psychický stav je lepší, nebo je jejich přístup k hledání nové práce odevzdaný.

Při hledání nového pracovního místa se ukázalo, že muži i ženy postupují stejným způsobem a také stejně reagují na práci úřadu práce, délku nezaměstnanosti a setkávají se stejnou frekvencí odezvy od zaměstnavatelů.

8.7 Shrnutí

Nezaměstnanost, a obzvláště nedobrovolná, je pro každého jedince negativní zkušeností v jeho pracovním životě. Po ztrátě zaměstnání je velmi důležitá fáze hledání nového pracovního místa. Jak se ukázalo, tak participanti/ky postupují při vyhledávání nové práce velmi podobně. Nejprve vyhledávají nabídky pomocí internetových serverů a také přes své sociální sítě. Rozdílný přístup měli jedinci, kteří byli nezaměstnaní opakovaně, kdy hned od počátku ztráty zaměstnání vyhledávali práci více způsoby. Také pomoc úřadu práce hodnotili participanti/ky stejně. Kdy ve většině případů nabídky od úřadu práce byly mimo kvalifikaci jedinců nebo nabídky nebyly žádné.

Se ztrátou zaměstnání přichází v některých případech ztráta postavení v rodině, mezi přáteli a blízkými. Status nezaměstnaného jedince participanti pociťovali jinak než participantky. Muži se označovali za nadbytečné a nevyužité. Ztráta práce pro ně znamenala nemožnost zajištění rodiny po finanční stránce, ale také selhání po stránce osobní. Ženy také pociťují ztrátu práce jako negativní jev, ale zároveň zmiňují větší časové možnosti, které mohou věnovat rodině a hlavně dětem. Tedy zmiňují i kladné stránky spojené s nezaměstnaností, u mužů tomu tak nebylo, pro ně je to jednoznačně negativní zkušenost.

Práce u většiny jedincům časově strukturuje den. Ve chvíli, kdy jedinec práci ztrácí, tak přichází o tuhle strukturu a není schopen ji nahradit jinou. Volný čas už nemá podobu volného času na relaxaci od práce. I u časové struktury se objevily rozdíly ve zkušenosti mužů a žen. Muži svůj čas vyplňovali domácími pracemi, ale většinu času neměli vyplněnou žádnou aktivitou. Oproti tomu ženy svou péči o domácnost a děti rozdělily rovnoměrně do celého dne. Čímž se hledání práce stalo jednou z mnoha denních aktiv, ale muži hledání práci zmiňovali jako jednu z hlavních aktivit a velmi často jako činnost, kterou denně vykonávali mezi prvními.

Negativním důsledkem nezaměstnanosti je ztráta stabilního finančního příjmu. Tuhle zkušenosti muži i ženy pociťují velmi silně. Svoji zkušenost se ztrátou finančního příjmu muži spojují s nemožností zajistit rodinu. Vzhledem k

tomu, že většina participantů měla vyšší plat než jejich partnerka, pak je otázka zajištění rodiny a otázka „živitele rodiny“ aktuální. Ženy zmiňovaly hlavně omezení, které buď už podstoupily, nebo je čekají. Omezení se týkala hlavně aktivit spojených se sportem a zábavou. Zároveň byly ženy ohledně finanční stránky sdílnější, což opět ukazovalo na silně negativní důsledky pro muže. Participantky také zmiňovaly hádky s partnery kvůli finanční stránce.

Po psychické stránce participantí/ky pociťovali hlavně ztrátu kontaktu s kolegy a známými. Což opět souvisí s finanční stránkou, díky které nemohou participovat na zábavných a sportovních aktivitách. Přesto mají ženy oproti mužům výhodu, protože svou pozici posilují skrze péči o rodinu a domácnost, což jim po psychické stránce pomáhá. Oproti tomu u mužů převládá pocit zbytečnosti.

Nezaměstnanost dále ovlivňuje vztahy s partnery, rodinou a blízkými. Během rozhovorů participantí popisovali své vztahy s okolím jako nezměněné. Oproti tomu ženy zmiňovaly občasné hádky kvůli penězům a další následky, které s jejich nezaměstnaností souvisejí. Pro ženy bylo důležité, aby nezaměstnanost člena rodiny nepociťovaly děti a dotýkala se jich změna finanční stránky, co nejméně. Přesto přiznávaly, že s prodlužující se dobou nezaměstnanosti bylo nutné omezit některé aktivity i dětem. Jednalo se převážně o kroužky. Dále ženy hovořily o pomoci od rodičů, a to jak finanční, tak psychické. Opět tedy byly ženy sdílnější než muži.

9 ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývala tématem nezaměstnanosti z pohledu genderu. V současné době, která je poznamenána ekonomickou krizí globálního charakteru, je nezaměstnanost čím dál tím více aktuální téma. Česká republika je specifická svou minulostí, proto se s nezaměstnaností potýká zhruba posledních dvacet let. Je důležité sledovat trendy, které s nezaměstnaností souvisejí, tyto trendy nám přibližují celostátní statistiky, regionální statistiky a další ukazatele, které o nezaměstnanosti a jejích důsledcích vypovídají. Díky těmto informacím jsou úřady a další instituce schopné předvídat míru nezaměstnanosti a učinit určitá opatření. Přesto pokud se budeme zabývat pouze statistikami, pak pracujeme s nezaměstnaností jako jevem, který je z ekonomického hlediska částečně vítán a částečně zavrhován a vypovídá o celé nezaměstnané populaci.

Pokud se ale podíváme hlouběji, tak zjistíme, že nezaměstnanost se dá popisovat jako komplexní jev, ale ti, kteří jsou definováni jako nezaměstnaní, musejí s tímto „jevem“ denně žít a pracovat. Důležité je, že s nezaměstnaností se vyrovnává každý jedinec individuálně, ale zároveň se objevují vzorce chování, které jsou charakteristické pro ženy a pro muže. Z tohoto důvodu byla tato práce věnována genderové problematice zkušenosti s nezaměstnaností. Protože je důležité k poklesu nebo alespoň boji proti nezaměstnanosti, znát všechny aspekty, které ji pronásledují a umět pomoci jedincům, kteří jsou této zkušenosti vystaveni.

Studie už od 30. let 20. století ukazují, že vnímání nezaměstnanosti a jejích důsledků v mnoha oblastech života, prožívají ženy a muži rozdílně. Je to dáno historickým kontextem trhu práce, který byl nejprve čistě patriarchální a ženy se staly jeho součástí až později. Ještě i dnes se setkáváme se segregací na trhu práce, která často ženy znevýhodňuje a přisuzuje jim pracovní místa s horšími pracovními podmínkami nebo horší finanční odměnou. Zároveň ale také tradiční dělba práce v rodině umožňuje, že ženy chápou ztrátu zaměstnání jinak než muži, na základě analýzy dat se ukázalo, že neplatí, že by pro ně ztráta zaměstnání nebyla tak silným imperativem jako

pro muže, ale z výzkumu bylo patrné, že se spíše jedná o jinou formu vyrovnávání se se ztrátou práce, než jaká se objevovala u mužů.

Nezaměstnanost zasáhla všechny oblasti každodenního života jedinců. Důležité je, zda a jakým způsobem jsou jedinci schopni se s touto často novou zkušeností vypořádat. Na místo, aby se vydali do práce, si práci musejí najít a je velmi důležité, za jakou dobu se jim to podaří. Jak se ukázalo, tak nebyl výrazný rozdíl ve strategiích mužů a žen, které nezaměstnaní volí při hledání práce. Spíše se ukázalo, že je důležitější, zda se jedná o první zkušenost s nezaměstnaností nebo opakovanou zkušenost. Jedinci, kteří již měli s nezaměstnaností zkušenost, tak od začátku vyhledávali novou práci více způsoby, než jedinci, pro které to byla první zkušenost.

První odlišnosti se začaly projevovat v osobních životech jedinců. Muži ve většině případů chápali důsledky nezaměstnanosti zcela negativně. Hovořili o zbytečnosti, depresích a nemožnosti finančního zajištění pro rodinu. Oproti tomu ženy se snažily ve své nezaměstnanosti hledat pozitivní efekty. Většinou zmiňovaly více času, který mužů tráví se svou rodinou a možnost věnovat se péči o domácnost. Jak je tedy vidět, tak muži svou nezaměstnanost chápou jako ztrátu statusu zaměstnaného muže, který je živitel rodiny. Ženy si také uvědomují negativní důsledky, ale zároveň se mohou uchýlit do sféry domácnosti.

Další rozdíly se ukázaly ve struktuře dne nezaměstnaných participantů/ek. Muži se cítili zbyteční, tak se alespoň zapojovali do domácích prací. Zároveň ale více svého času věnovali hledání nové práce, byla to pro ně velmi důležitá část dne. Oproti tomu pro ženy byl jejich denní program naplněný povinnostmi v domácnosti a péčí o rodinné členy a hledání práce většinou zmínily jako jednu z aktivit dne.

Nezaměstnaností nejsou zasaženi pouze samotní nezaměstnaní jedinci. Nezaměstnanost se pochopitelně dotkne všech členů rodiny nebo domácnosti. Jedná se hlavně o finanční stránku a s tím spojené důsledky, ale také o vztahy v rodině.

Ženy byly u otázek směřující na rodinu a důsledky jejich nezaměstnanosti sdílnější než muži. U mužů bylo vidět, že otázky týkající se rodiny jsou pro ně nepříjemné a často se vyjadřovali stroze a většinou uvedli, že žádné výrazné změny rodiny zatím nepocítili, což může být spojeno s jejich postavením v rodině, jakožto živitele. Oproti tomu ženy uváděly, že ve chvíli, kdy přišly o zaměstnání, tak bylo důležité omezit některé aktivity a začít šetřit. Také uváděly, že omezily své aktivity a návyky hlavně ony a jejich partneři, pokud to bylo možné, tak chtěly z omezování vyloučit děti. Ženy také zmiňovaly drobné hádky, které vznikaly kvůli jejich nezaměstnanosti a zhoršené finanční situaci rodiny.

Jak je vidět, tak zkušenost nezaměstnanosti je pro ženy jiná než pro muže, a to hlavně v jejím prožívání a přemýšlení o ní. Takováto zjištění jsou důležitá pro další práci s nezaměstnanými jedinci, a to ať na úřadu práce nebo dalších institucích, které se nezaměstnaným věnují. V dnešní individuální době je důležité i s nezaměstnanými jedinci pracovat jako s individuí a nalézt možné naplnění jejich potřeb. Pokud budeme k nezaměstnaným ženám a mužům přistupovat stejně a budeme ignorovat jejich zkušenost, pak je pomoc nezaměstnaným jedincům velmi složitá.

Tento výzkum byl zasazený do jedné lokality. Proto by bylo dobré provedení dalších výzkumů i v jiných lokalitách a možnost komparace výsledků. Dalším přínosem by bylo zahrnutí partnerů/ek nezaměstnaných jedinců, případně jejich dětí do šetření, čímž by bylo možné identifikovat další charakteristiky a případně získat data, která nám neposkytnou sami nezaměstnaní. Jak se ukázalo, tak některé důsledky jsou jinak chápány mladšími a staršími participanty/kami, proto by také bylo možné v dalším výzkumu zohlednit věk a výsledky opět komparovat. V této práci bylo pracováno pouze s participanty/kami, kteří jsou nezaměstnaní nedobrovolně, šetření by také mělo být rozšířeno o dobrovolně nezaměstnané, aby bylo možné získat plošná data a vysvětlit, proč jsou jedinci dobrovolně nezaměstnaní a jakým způsobem s nimi pracovat.

10 POUŽITÁ LITERATURA

Beck, U., Beck-Gernsheim, E. 2002. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage.

Béreš, M. Nezaměstnaní muži (otcové) v kontextu hegemonní maskulinity. In Švaříčková Slabáková, R., Kohoutková, J., Pavlíčková, R., Hutečka, J. a kol. 2012. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Bierzová, J. 2006. „Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 7 (1).

Binns, D., Mars, G. 1984. „Family, Community and Unemployment: A Study in Change“. *The Sociological Review*. 32 (4): 662-695.

Brožová, D. 2003. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Brožová, D. 2006. *Kapitoly z ekonomie trhů práce*. Praha: Nakladatelství Oeconomica.

Buchtová, B. 2002. *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publisher.

Campbell, B. 1984. *Wigan Pier Revisited*. London: Virago.

Cole, M. 2007. „Re-Thinking Unemployment: A Challenge to the Legacy of Jahoda et al.“ *Sociology*. 41: 1133-1149.

Davies K., Esseveld, J. 1982. „Unemployment and Identity: A Study of Women Outsider the Labour Market.“ *Acta Sociologica*. 25: 283-293.

Fafejta, M. Deinstitutionalizace otcovství: posílení nebo úpadek otcovské role? In Švaříčková Slabáková, R., Kohoutková, J., Pavlíčková, R., Hutečka, J. a kol. 2012. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a*

současnosti. Koncepty, metody, perspektivy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Harding, S. 1986. *The Science Question in Feminism*. New York: Cornell University Press.

Havelková, B. 2007. *Rovnost v odměňování žen a mužů*. Praha: Auditorium.

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hendlová, T.. 2007. „Dynamika domácích prací z globálního hlediska.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 8 (1).

Hupko, D. Manžel a otec, hospodář a podnikatel: příklad Jozefa Pálffyho. In Švaříčková Slabáková, R., Kohoutková, J., Pavlíčková, R., Hutečka, J. a kol. 2012. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Jahoda, M. Lazarsfeld, P.F., Zisel, H. 1974. *Marienthal. The Study of Unemployed Community*. London: Tavistock.

Jarkovská, L. Rodinu si nedělat: Práce a rodina v úvahách patnáctiletých. In Jarkovská, L., Lišková, K., Šmídová, I., a kol. 2010. *S genderem na trh*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Jeřábek, H., 1997. Marienthal: „Nezaměstnaná obec ve výzkumu Paula Lazarsfelda, Marie Jahodová a Hanse Zeisela.“ *Sociologický časopis*. 33 (2): 321-337.

Jurečka, V. et col. 2010. *Makroekonomie*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Karstein, H., 2006. *Ženy – muži*. Praha: Portál.

Kohoutková, J. Konstrukce otcovské identity v 19. století. In Švaříčková Slabáková, R., Kohoutková, J., Pavlíčková, R., Hutečka, J. a kol. 2012.

Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Křížková, A. 2007. „Životní strategie žen a mužů v řízení (a) podnikání.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Křížková, A., Sloboda, Z. 2009. „Genderová segregace českého trhu práce. Kvantitativní a kvalitativní obraz.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Linhart, J. 1996. *Velký sociologický slovník. [Díl] I, A-O/.* Praha: Karolinum.

Mardsen, D., Surf, E. 1975. *Workless: Some Unemployed Men and their Families.* Harmondsworth: Penguin.

Mareš, P. 1994. *Nezaměstnanost jako sociální problém.* Praha: Sociologické nakladatelství.

Matějů, P., Smith, M. L., Basl, J. 2008. „Rozdílné mechanismy – stejné nerovnosti. Změny v determinaci vzdělanostních aspirací mezi roky 1989 a 2003.“ *Sociologický časopis.* 44, (2): 371-399.

Premusová, J. Sirovátka T. 1996. „K formování dlouhodobé nezaměstnanosti v České republice: Zhodnocení výsledků srovnávací studie ze tří lokalit.“ *Sociologický časopis.* 32 (1): 39-50.

Syrovátka, T., Hora, O. 2008. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti.* Brno: František Šalé – ALBERT.

Smith, R.B. 2008. *Cumulative Social Inquiry: Transforming Novelty into Innovation.* New York: The Guilford Press.

Ström, S. 2002. „Unemployment and Gendered Division of Domestic Labor.“ *Acta Sociologica.* 45 (2): 89-106.

Smyth, E., Steinmetz, S. 2008. „Field of Study and Gender Segregation in European Labour Markets.“ *International Journal of Comparative Sociology.* 49 (4-5): 257-281.

Šimek. D. 2000. *Sociologie práce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Šmídová, I., Janoušková, K., Kabrňák T. 2008. „Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému.“ *Sociologický časopis* 44 (1): 23-53.

Tvrdoň, M. 2011. *Institucionální rámec fungování trhu práce v kontextu ekonomické konvergence a přijetí společné měny*. Brno: Institut vzdělávání SOKRATES.

Valentová, M., Šmídová, I., Kabrňák T. 2007b. „Genderová segregace trhu práce v kontextu segregace vzdělanostní: Mezinárodní srovnání.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 8 (2): 43-52.

Elektronické zdroje:

Dudová, R. 2005. Muži moc a emoce, kap. Maskulinita a maskulinity

[Online] [Cit. 17.4.2013] Dostupné z:

<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25061/Muzi-moc-a-emoce.html>

11 RESUMÉ

This diploma thesis deals with the issue of gender differences in the experience of unemployment. This thesis is divided into two parts. In the first part I deal with the concept of unemployment, as well as the situation in the Czech Republic. I also describe the formation of masculine and feminine identity and then segregation in the labor market. This part ends with the consequences of unemployment.

In the second part, though in-depth interview examined whether the experience of unemployment different for men than for women, and why this is so. The differences in the experience of unemployment for both men and women found mainly in terms of family and financial resources. Men construct their identities through employment. Women are building an identity, and through the care of children and household. Men unemployment understood only as a negative experience. Women looking for a positive impact of unemployment. Experience of unemployment was different for men and women, so it is important different approach to the unemployed men and women.

12 PŘÍLOHA Č. 1 - SEZNAM TÉMAT K ROZHOVORŮM S PARTICIPANTY/KAMI

Během rozhovorů byly využity předem stanové témata a otázky, určené na základě literatury. Během rozhovorů byla probrána všechna stanovená témata, ale jednotlivé otázky a jejich pořadí by přizpůsobeny jednotlivým participantům/kám a situacím, protože bylo důležité navodit příjemnou atmosféru, aby participantí/ky vypovídali i o oblastech osobních záležitostech, které se někdy dotýkali i ostatních členů rodiny.

1. Základní charakteristiky nezaměstnaného

- Délka nezaměstnanosti
- Předchozí zaměstnání
- Zda se jedná o opakovanou nezaměstnanost
- Vzdělání, věk a rodinný stav participantů/ky
- Jakým způsobem hledají novou práci – aktivní vyhledávání práce, rekvalifikační kurzy, vzdělávací kurzy, pomoc úřadu práce

2. Vztah s okolím

- Vliv nezaměstnanosti na rodinu, partnera – změna aktivit, finanční stránka, psychická podpora, změna vztahu s dětmi, změna vztahu s partnerem/kou
- Změna pozice v rodině
- Vliv na blízké příbuzné – rodiče obou partnerů, blízké příbuzenstvo
- Vliv na okolí nezaměstnaného – přátelé, kolegové

3. Zkušenost nezaměstnanosti

- Jak se jedinec definuje jako nezaměstnaný
- Změnila se jeho pozice vůči rodině
- Změnili se jeho pocity od ztráty zaměstnání
- Psychický a fyzický stav
- Změnili se jeho aktivity – jeho denní rozvrh
- Jakou má zkušenost s institucemi – úřad práce, rekvalifikační kurzy, atd.
- Jaké mají plány do budoucna

13 PŘÍLOHA Č. 2 - PARTICIPANTI/KY

Zdeňka, 54 let

Paní Zdeňka je vdaná, má dvě děti. Jedno z dětí studuje vysokou školu, druhé je na střední škole. Paní Zdeňka je vyučená prodavačka. Nezaměstnaná je dva roky. Její poslední pracovní pozice byla vedoucí obchodu s textilem. V její pracovní kariéře je jedná o opakovanou nezaměstnanost, kdy ke ztrátě zaměstnání ve většině případů přispěje zrušení pozice nebo celého obchodu. Stejně tak přišla o poslední pracovní pozici, kdy byla celá prodejna zrušena.

Elena, 28 let

Slečna Elena je svobodná a žije sama v domácnosti. Má vystudovanou střední pedagogickou školu. V minulosti byla asistentkou handicapovaných dětí na specializované škole. Posléze byly snižované stavy a na její pozici nebylo dost prostředků. U Eleny se jedná o první zkušenost s nezaměstnaností. Nezaměstnaná je osm měsíců.

Petra, 34 let

Paní Petra je vdaná a má jedno dítě. Je vyučenou prodavačkou a dodělává si dálkově maturitu. Pro paní Petru je to také první zkušenost s nezaměstnaností. Nezaměstnaná je devět měsíců. Naposledy vykonávala post asistentky vedoucího. Ale vzhledem k tomu, že ve stejné firmě pracuje i její manžel, který má vyšší finanční ohodnocení než ona, tak to byla ona, kdo z této firmy odešel.

Renata, 38 let

Paní Renata je vdaná a dvě děti. Je také vyučenou prodavačkou. Naposledy byla zaměstnaná jako prodavačka v obchodě, ale ten byl zrušen. V minulosti byla Renata nezaměstnaná pár měsíců před pořízením druhého dítěte. Nyní je nezaměstnaná šest měsíců.

Martina, 23 let

Slečna Martina je svobodná a bydlí u rodičů. Vystudovanou má střední ekonomickou školu. Po ukončení střední školy nastoupila na vysokou školu, ale ve druhém ročníku studium ukončila. Nyní je rok nezaměstnaná. Často chodí na brigády, ale zatím neměla žádnou stabilní pracovní pozici. Což jí znemožňuje pobírání podpory v nezaměstnanosti, a tedy nějakého finančního příjmu.

Lucie, 31 let

Slečna Lucie je svobodná a žije v domácnosti s přítelem. Vystudovala maturitní obor prodavačka na učilišti. Naposledy byla zaměstnaná v továrně, ale při snižování stavů byla propuštěná. Nyní je nezaměstnaná deset měsíců a je to její první zkušenost s nezaměstnaností.

Tereza, 24 let

Slečna Tereza je svobodná a žije se svým přítelem. Vystudovala střední pedagogickou školu a jedním rokem studovala vysokou školu. Po ukončení studia na vysoké škole nastoupila jako učitelka v mateřské školce, ale vzhledem ke snižování počtu dětí a pracovních míst byla propuštěná. Nyní se hlásí znovu na dálkové studium vysoké školy. Nezaměstnaná je pět měsíců.

Petr, 24 let

Petr je svobodný a žije se svou přítelkyní ve společné domácnosti. Vystudoval střední hotelovou školu, obor kuchař, číšník. Naposledy pracoval jako dispečer polního servisu. Je to jeho první zkušenost s nezaměstnaností a trvá pět měsíců. Jeho pozice byla vzhledem ke snižování stavů zrušena.

Tomáš, 44 let

Tomáš je svobodný a žije se svou partnerkou a jedním dítětem ve společné domácnosti. Tomáš vystudoval střední průmyslovou školu a byl zaměstnán jako technik. Ze zaměstnání byl propuštěn protože firma pro kterou

pracoval zkrachovala. Nezaměstnaný je půl roku. Je to jeho první zkušenost s nezaměstnaností.

Roman, 53 let

Roman je ženatý a má dvě dospělé děti, které již mají své vlastní domácnosti. Roman vystudoval učiliště obor elektrikář. Byl zaměstnaný u jedné důlní společnosti, ale došlo ke snižování stavů. Roman je nezaměstnaný rok a dva měsíce. V minulosti byl nezaměstnaný, když měnil společnost pro kterou pracoval, ale to se jednalo o dva měsíce, než došlo k nástupu do dalšího zaměstnaní.

Vašek, 49 let

Vašek je rozvedený a žije sám. Má dvě děti. Vystudoval střední stavební školu. Nyní se živí jako dělník. V současné době je bez práce sedm měsíců a je to jeho první zkušenost s nezaměstnaností. Příležitostně chodí na brigády, ale zatím nenašel hlavní pracovní poměr, což je podle něj způsobeno i ročním obdobím.

Josef, 54 let

Josef je ženatý a má dvě děti. Vystudoval střední průmyslovou školu. Naposledy byl zaměstnaný jako stavební dozor. Firma, kde pracoval ukončila svou činnost. Nezaměstnaný je deset měsíců. Před tím byl nezaměstnaný několikrát, ale vždy v důsledku změny zaměstnavatele nebo ročním obdobím, ale trvalo to maximálně dva měsíce.

Míra, 23 let

Míra je svobodný a bydlí u rodičů. Vystudoval střední odborné učiliště, obor automechanik. Po škole nastoupil do servisu u známého, ale vzhledem k finanční krizi ho museli propustit. V současnosti má spíše příležitostné možnosti si přivydělat, ale stálý pracovní úvazek nemá. Je to jeho první zkušenost s nezaměstnaností a trvá devět měsíců.

Všichni výše zmínění participant/ky byli nezaměstnaní nedobrovolně a ukončení pracovního poměru vzešlo od zaměstnavatelů.